

VÁLTOZÁSOK AZ OLASZ POLITIKAI FÖLDRAJZBAN AZ 1987-ES VÁLASZTÁSOK ÓTA

(Changes in Italian political geography since the 1987 elections)

CARLO BRUSA

Új területi dinamika és változások a politikai életben

Az 1987. június 14-én lezajlott politikai választások — amelyekre egymást követően már 5. alkalommal került sor a törvényhozás előrehozott feloszlátását követően — a választási földrajzot is újabb kutatásokra serkentették.

Azoknak az elemzéseknek a felülvizsgálatáról és naprakésszé tételéről van szó, amelyek a II. világháború utáni időszakot fogják át. Itt főleg az 1979 és 1983 között készült anyagokra utalunk, amelyekből már kivilágott — legalábbis részben — a politikai igények jelenlegi „területi szétforgácsoltsága”, és az ország jelentős részének az átállása az ipariról az ipar utáni (posztindusztriális) társadalomra. A választási földrajz is megfelelő figyelmet szentelt ennek a dinamikus változásnak, méghozzá egy olyan jelentős esemény alkalmával, mint amilyen az 1985-ös XXIV. Olasz Földrajzi Kongresszus volt, amelyet sokat sejtetően Torinóban rendeztek. Ez a város ugyanis jelképe a termelési szférában, az ország gazdaságában és társadalmában a közelmúltban bekövetkezett alapvető átalakulásoknak. Az általános téma a „Földrajz egy változó világ számára” címet viselte, amelyet főleg P. Coppola „Gazdasági alanyok, politikai alanyok, területi rangsorok” és A. Celant „Új város és új vidék” című munkái közelítették meg számos egyéb tanulmány mellett.¹

A témáról alapos elemzést ad néhány, Olaszországról a közelmúltban megjelent kötet is. A Celant és Morelli tollából 1985-ben „A területi különbségek földrajza Olaszországban” címmel megjelent mű témái között szerepelnek „a fejlődés új változói” és „az urbanizáció lelassulási és újrendeződési folyamatai a szolgáltatási szektor növekedésének és az elsősorban technológiai jellegű újítások elterjedésének következtében”.² A másik hasonló mű 1987-ben jelent meg G. Valussi gondozásában „Olaszország és a geogazdaság” címmel. Ebben részletes elemzésre kerülnek azok az új társadalmi modellek, amelyek a termelési módszerek átalakulása következtében olasz földön elterjedtek. A szerző, C. Muscara, „társadalmi decentralizálódásról” beszél, miután már kifejtette véleményét olyan különösen aktuális témákkal kapcsolatban, mint például a gazdasági fellendülés éveiben az urbanizáció következtében „elgyökértelenedő” társadalom, valamint az ország legfejlettebb részeiben megfigyelhető metropoliszok és komoly szolgáltató ipar.³ A választási magatartásban ismételt bekövetkező jelenséget a modern földrajzmélet alapján a fenti változások újabb indikátoraként és következményeként lehet értékelni.⁴

A területi változókka 1987. június 14-i választásokat illetően a sajtó is azon „melegében” foglalkozott számos kommentárban. Különösen érvényes ez a kereszténydemokraták és a szocialisták sikerére, amely — számos figyelmet érdemlő cikk szerint — De Mita és Craxi önmaguk

által megalkotott imázsán alapult, amelyet a tömegkommunikáció az ország egész területére eljuttatott és amelyet elsősorban a gazdaságilag legfejlettebb gócpontok lakói „vettek”.⁵

Sok elemzés készült a P.C.I. (Olasz Kommunista Párt) vereségéről. Az ipari városokban a földrajzelmélet által szomszédsági hatásoknak (*neighbourhood effects*) nevezett tényezők kimerüléséről beszéltek, amelyek szorosan kötődnek a szakszervezet vagy közvetlenül a párt kapilláris szervezete által befolyásolt osztályszolidaritáshoz.⁶ Az, hogy egy és ugyanazon dolog eltérő visszaesést mutat városi és kevésbé urbanizált környezetben, az Észak nagyvárosaiban rendkívül aktív „neoindividualista” és „movimentalista” kulturális modellekkel kapcsolatban elterjedt idejétmúlt felfogásnak is betudható.

Az imázs válsága, és az alkalmankénti identitásválság egyébb, a politikai küzdőtéren hagyományosan jelenlevő erőket is megérintett, így azt a P.L.I. (Olasz Liberális Párt), a P.R.I. (Olasz Köztársasági Párt) és a P.S.D.I. (Olasz Szociáldemokrata Párt) sem kerülte el ezt. A fenti pártok nem tudták megragadni a „movimentalista” lehetőségeket — amikor a közvéleményt könnyebb megnyerni — és a „helyi” lehetőségeket, amikor is a választók saját kulturális identitásuk vagy gazdasági érdekeik miatt féltek autonóm erőkre hagyatkozni. Bolzanóban az M.S.I. (Olasz Társadalmi Mozgalom) képes volt üzenetét számos lakos szükségleteihez igazítani, ellentétben azokkal, akik — saját érdekeik védelmében — egy regionális csoportosulást szorgalmaztak.

Globális nagyságrendű elsődleges különbségek a megyeszékhelyek és az irányításuk alatt álló megyék között

Figyelembevéve az 1953, 1979 és 1983 évekre nemrégiben elvégzett vizsgálatokat, megismétlésre kerültek azok a statisztikai elemzések, amelyek hasznosnak bizonyultak a képviselőházi választások eredményeinek értelmezésében. Az elemzések során a megadott évekre figyelembe vették mind a megyei összesítéseket, mind pedig a megyeszékhelyek adatait az ezektől függő területekre vonatkozó adatokkal összevetve.⁷ A vizsgálatból egyedül Val D'Aosta autonóm területe maradt ki, amely — Olaszországban egyedülállóan — többségi rendszerben választotta saját képviselőjét és eközben az illető térségben az olasz politikai rendszerben is teljesen szokatlanul három lista alakult ki. Az elszigetelődött M.S.I. kiesése után a D.C. (Kereszténydemokrata Párt), a P.C.I., a P.S.I. (Olasz Szocialista Párt) és a P.S.D.I. egyesítették erejüket, hogy megpróbálják — sikertelenül — „újtát állni” a Val D'Aosta-i Uniónak. Ez utóbbi a helyi szervezeteken kívül a P.R.I.-vel is szövetségben állt.

A választási eredményeknek már a globális elemzéséből is láthatók bizonyos különbségek a megyeszékhelytől függő területek — amelyek általában kevésbé urbanizáltak — és a megyeszékhely között. Ez utóbbiakban lakik — a legutolsó népszámlálás adatai szerint — az olaszok 33,45%-a. Aosta-t és tartományát kizárva ezek szerint 94 településről van szó 7918 ellenében. Az érvényes szavazatoknak azonban csak 32,43%-át adták az ország adminisztratív életét szervező központok. A támogatás megoszlása tekintetében a különbségek még nagyobbak. Az urbanus modell főleg a „movimentalista” és „vélemény” fórumokat részesíti előnyben. A megyeszékhelyeken a P.R. (Radikális Párt) a lakossági százalékánál 42,86%-kal több szavazatot szerzett; ezt a pártot a Zöldek követik szorosan a maguk 37,82%-ával. A Republikánusok, Libe-

rálisok, Proletárdemokraták és az Olasz Társadalmi Mozgalomhoz tartozók — amelyek szervezetei nem annyira kapilláris jellegűek, mint a nagy pártok — demográfiai súlyukat mintegy 25%-kal meghaladó támogatást kaptak.⁸

A kevésbé urbanizált területeken élő választók viszont a D.C.-t részesítették előnyben, amely a kapott szavazatok alapján 17,58%-kal volt felülreprezentálva. A pártot szorosan követték az autonóm erők a maguk 14,37%-os, hasonló alapon számított arányával. A kis pártok közül a P.S.D.I. 11,87%-kal volt felülreprezentálva és evvel megelőzte a P.S.I.-t (6,07%) és a P.C.I.-t (5,12%). A „periférián” gyakran a „szervezeti” jellegű pártokat részesítették előnyben. A helyi érdekek védelmének szükségszerűsége néha a „csere” alapú szavazás irányában működik: az illető terület közvéleménye azok felé fordul, akiknek országos (pl. a D.C.) vagy regionális hatalmuk van (pl. a P.C.I.), vagy — nem bízván a „római” erőkben — olyanok felé, akik magukról programjukban is azt hirdetik, hogy a „központ” által kevésbé gondozott területeket vagy régiókat védik: Lombardiától Sardegnáig, Venetótól Val d'Aostaig, Piemonte-ig és Alto Adige-ig.

Megvizsgálva a megyeszékhelyeken és az azoktól függő területeken összegyűjtött szavazatok százalékanak az átlagát — amely a vizsgált területeket ugyanazon alapra helyezi, függetlenül azok demográfiai súlyától — észrevehető, hogy a nagyobb pártok esetében a helyzet hasonló, az 1979-es szituációhoz.⁹ A hagyományos kis pártok (P.L.I., P.R.I., P.S.D.I. és a szélsőjobb) — amelyek jelentős csökkenést szenvedtek el — főleg a városi területeken gyengültek meg, ahol a szavazat ingatagabb és jelzi a város társadalmi és politikai kultúrájában bekövetkezett változásokat.¹⁰ A P.R., amely — mint láttuk — elsődlegesen városi párt, fokozatosan veszített támogatottságából a megyeszékhelyeken, miközben megfigyelhető a támogatottság mértékének területi kiegyenlítődése is. Olyan politikai erőről van szó, amely az országban már nem számít abszolút újdonságnak és olyan helyeken is kezd gyökeret verni, ahol az innováció kisebb sebességű, mint a központi településeken.¹¹

1979 és 1987 között a szórásindex (*1. táblázat*) — amelynek alapját a megyék, megyeszékhelyek és a függő területek szavazati százalékaik adják — meglehetősen stabil értéket mutat a három nagy párt esetében. Ezen pártoknak a társadalomban meglevő hálózata finoman változik a választói konjunktúra következtében, amely ha pozitív — mint például a P.S.I. esetében — kedvez a támogatottság növekvő területi homogenitásának, amikor pedig negatív — mint például 1979-ben a P.C.I. és a D.C. esetében — növeli a heterogenitást. Ugyanez érvényes a P.R. esetében is, amely már stabilizálódni látszik az olasz választási „piacon”.¹² A P.S.D.I. kivételével az 1987-ben a legnagyobb veszteségeket elszenvedett pártok támogatottsága országos szinten kiegyenlítődik. Mindez a többi politikai erő következtében kialakult versenynek tudható be, amely csökkentette a fenti pártok súlyát a viszonylag új fellelővárosokban (mint pl. Milánó a P.R.I. esetében), illetve a hagyományos központokban (mint pl. Torinó a P.L.I. és Nápoly a jobbszárny esetében).

A hagyományos, vagy — néhány esetben — újdonsült központok nemcsak az elterjedés tanulmányozása céljából, hanem azért is fontosak, mert itt sűrűsödik annyira a szavazatok száma, hogy az elegendő legyen a képviselőházba való bejutáshoz („teljes választási kvóciens”).¹³ A küszöbértéket a szavazatokból úgy számítják, hogy a százalékos választási eredmények átlagához hozzáadják a szórás kétszeresét. Hasonlóképpen jártak el az 1953 és 1979 évekre vonatkozó elemzéseknél (*2. táblázat*).

I. TÁBLÁZAT

*A különböző területek választási magatartásának országos szintű összehasonlítása
1987-es képviselőlégi választások (a %-ok átlaga, szórás, valamint ezek szórásindexe)
(Comparison of election behaviour of different regions at national level
Elections of the House of Representatives in 1987. Average percentages,
standard deviation, and standard deviation indexes)*

1.	2.			3.			4.		
D.C.	35,37	8,96	,25	32,91	9,20	,28	36,35	9,43	,26
P.C.I.	27,49	10,41	,38	24,66	10,11	,41	28,52	11,11	,39
P.S.I.	13,85	2,85	,20	13,76	3,08	,22	13,79	2,97	,22
M.S.I.	5,74	2,07	,36	7,21	3,13	,43	5,21	1,88	,36
P.R.I.	3,41	1,74	,51	4,57	2,41	,53	3,01	1,60	,53
P.S.D.I.	3,01	1,61	,53	2,89	1,81	,63	3,06	1,65	,54
P.L.I.	1,93	1,32	,68	2,56	1,33	,52	1,67	1,29	,77
P.R.	2,20	,90	,41	3,17	1,03	,32	1,82	,77	,42
D.P.	1,48	,43	,29	1,86	1,31	,70	1,34	,45	,34
L. Verde	2,33	1,11	,48	3,27	4,00	1,27	3,25	8,20	2,53
Egyéb	3,19	6,90	2,17	3,15	4,00	1,27	3,25	8,20	2,53

(1. = Pártok; 2. = Megyék összesen /átlag, szórás, szórásindex/; 3. = Megyeszékhelyek /átlag, szórás, szórásindex/; 4. = Egyéb megyei területek /átlag, szórás, szórásindex/)

Olasz Köztársaság pártlistája

- D.C. (Partito della Democrazia Cristiana) Kereszténydemokrata Párt
Alakult: 1943. a Pre-Fasiszta Néppárt utódpartja, antikommunista
Taglétszám: 1.830.000
- P.C.I. (Partito Comunista Italiano) Olasz Kommunista Párt
Alakult: 1921-ben, 1991.jan.31-én a Partito Democratico della Sinistra (P.D.S.) — Baloldali Demokrata Párt — nevet vette fel.
Taglétszám: 1,4 millió
- P.S.I. (Partito Socialista Italiano) Olasz Szocialista Párt
Alakult: 1892; 1921-ben a pártból kivált egy csoport és megalakították az Olasz Kommunista Pártot, 1947-ben ismét szakadás történt és megalakult az Olasz Szociáldemokrata Párt, 1966-ban egyesültek a Demokratikus Szocialista Párttal és létrehozták az Egyesült Szocialista Pártot, de 1969-ben a szociáldemokraták kiváltak, balközép
- M.S.I. (Movimento Sociale Italiano — Destra Nazionale) Olasz Szociális Mozgalom — Nemzeti Jobboldal
Alakult: 1946.12.26. újfasiszta
Taglétszám: 400.000
- P.R.I. (Partito Repubblicano Italiano) Olasz Köztársasági Párt
Alakult: 1897. Mazzini (szociális igazságosság egy modern, szabad társadalomban) elveinek követői, liberális
Taglétszám: 110.000
- P.S.D.I. (Partito Socialista Democratico Italiano) Olasz Szociáldemokrata Párt
Alakult: 1947-ben, 1966—69 között tagja volt az Egyesült Szocialista Pártnak
Taglétszám: 200.000
- P.L.I. (Partito Liberale Italiano) Olasz Liberális Párt
Alakult: 1848; 1944-ben újjáalakult

- P.R. Taglétszám: 153.000
(Partito Radicale) Radikális Párt
szabadelvű, erőszakmentes polgárjogi mozgalom,
Taglétszám: 5.382
- D.P. (Democrazia Proletaria) Proletárdemokrácia
Alakult: egy 1976-os baloldali választási szövetségből, 1983-ban önállósult, a szélsőbaloldali marxista pártja,
1991.06.10-én beolvadt a Kommunista Párt újjáalakítását célzó mozgalomba
- L.Verde (Federazione Nazionale per Le Liste Verdi) Zöld Párt
Alakult: 1987.

2. TÁBLÁZAT

A pártok legnagyobb szavazóbázisai a területen. Azok a területek, ahol a pártok választási eredménye meghaladja az átlagos eredmény + a szórás kétszerese képlettel képzett küszöbértéket

(Large voting basis of parties in the region. Regions, where the votes of parties exceed the threshold value calculated in the following way: average result + twice the standard deviation)

	Megyék	Megyeszékhelyek	Egyéb megyei területek
D.C.	küszöbérték 52,29	küszöbérték 51,31	küszöbérték 55,21
Campobasso	57,47	53,89	58,45
Isernia	56,66	53,06	57,62
Avellino	—	51,48	—
Caserta	—	53,60	—
P.C.I.	küszöbérték 48,31	küszöbérték 44,88	küszöbérték 50,74
Modena	48,96	47,03	—
Reggio E.	49,68	47,13	50,87
Firenze	—	—	51,68
Livorno	49,31	48,50	—
Siena	53,03	—	57,59
P.S.I.	küszöbérték 19,55	küszöbérték 19,02	küszöbérték 19,73
Alessandria	—	20,00	—
Belluno	20,93	—	21,54
Brindisi	—	22,53	—
Cosenza	20,54	—	20,73
M.S.I.	küszöbérték 9,88	küszöbérték 13,47	küszöbérték 8,97
Bolzano	10,22	25,65	—
Trieste	10,65	—	—
Brindisi	10,23	—	10,69
Taranto	—	—	8,98
Catania	13,78	15,30	12,94

2. táblázat folytatódik

2. tábla folytatása

		Megyék		Megyeszékhelyek		Egyéb megyei területek
P.R.I.	küszöbérték	6,89	küszöbérték	9,39	küszöbérték	6,21
Forlí		9,14		14,82		7,83
Ravenna		11,61		17,57		7,85
Massa C.		7,50		—		7,55
Siracusa		7,64		—		8,19
Trapani		7,94		10,61		7,42
P.S.D.I.	küszöbérték	6,23	küszöbérték	6,51	küszöbérték	6,36
Novara		9,88		7,48		10,52
Udine		—		—		6,70
Frosinone		6,88		8,52		—
Cosenza		—		7,38		—
Reggio C.		—		6,77		—
Trapani		6,80		—		6,99
Oristano		9,00		—		—
P.L.I.	küszöbérték	4,57	küszöbérték	5,22	küszöbérték	4,25
Cuneo		9,75		7,71		10,00
Trieste		5,58		5,96		—
Benevento		—		—		4,40
Foggia		—		5,42		—
Messina		6,71		8,49		5,64
P.R.	küszöbérték	4,00	küszöbérték	5,23	küszöbérték	3,36
Torino		4,44		5,80		4,20
Vercelli		—		—		3,39
Imperia		—		—		4,00
Gorizia		—		—		3,37
Trieste		5,48		5,71		3,71
Palermo		—		5,78		—
Cagliari		—		6,03		—
D.P.	küszöbérték	2,34	küszöbérték	4,48	küszöbérték	2,24
Milano		2,93		—		2,64
Trento		3,01		—		2,83
L.Verde	küszöbérték	4,55	küszöbérték	5,97	küszöbérték	4,07
Venezia		4,57		6,30		—
Bolzano		—		6,19		—
Trento		5,04		7,30		4,3

Jelentős a magatartásbeli különbség a két nagy csoport között mind 1979-et, mind pedig — általánosságban — hagyományait tekintve. 1987-es visszaesése ellenére a P.C.I. régi fellegvárát megtartotta. A társadalomban meglevő hálózat — amelyet erősítenek a párhuzamos szervezetek és a helyi hatalom irányítása — nem tudta megakadályozni Natta pártjának meggyengülését, de ez a visszaesés nem állította fejetetejére a legjelentősebb szavazóbázis területi eloszlását. A D.C. viszont szinte már teljesen elvesztette legősibb fellegvárát, a „fehér” szubkultúra észak-keleti részét, és a legnagyobb támogatást Molise, valamint a szavazás időpontjában hivatalban levő politikai titkár megyéjének székhelye, Avellino, nyújt számára. A kereszténydemokraták választási súlypontjának illetően eltolódása városi szinten már széles körben tapasztalható. A P.R.I. — csakúgy mint a P.C.I. — hagyományosan stabil társadalmi hálózattal rendelkező párt, amely elsősorban Romagna-ban (ahol számos párhuzamos gazdasági és társadalmi tevékenységet irányít) és Szicíliában gyökeredzik. A Cuneo-ban élvezett támogatottsága mellett a P.L.I. jól tartotta magát Trinacria-ban és — a Melone-val kötött megállapodásnak köszönhetően — Triesztben is előretörést mutatott.

A hagyományoknak megfelelően a támogatás főleg délről érkezett az M.S.I. számára, amely viszont tiszta sikerről csak Catanzaro és Brindisi esetében beszélhetett. 1987-ben ezekhez jött Bolzano és Trieszt, ahol az olasz nyelv és kultúra pártolásával a párt a lakosság érdekeinek védelmében tüntette fel magát.¹⁴ A zöldek viszont rendkívül kiegyensúlyozott támogatottságú területekkel jellemezhetők, ahonnan csak Velence és Trento emelkedik ki. A D.P. elsősorban a Milánó környéki „vörös övezet”-ben erős, ahol a P.C.I. — mint pl. Torinóban és Genovában — részben visszaszorult, mert sok munkás és munkanélküli elpártolt tőle. A D.P. néhány más közép-olaszországi városban is erős (Firenze, Palermo, Pisa és Trento) és ezeken a helyeken főleg Natta pártja szolgál alternatívaként.

A választási magatartás függése a jelölt személyétől a szavazatok területi eloszlásának tükrében

A két szocialista párt ugyan különböző területeken szerepelt jobban, de mindkettőt jellemzi az a véleményegység, amely a választók szemében gyakran jellemző az imázsukat különösen gondosan ápoló pártok esetében az országos és helyi vezetők személyes kapcsolatára.

Jelképesnek tekinthető Nicolazzi (Novarese) és Schietroma (Frosinone) esete, akik a P.S.D.I. helyi részarányát együttesen növelik. Észak-Kelet — amely már közel van a szociáldemokrata területekhez, de nem tartalmaz egyetlen pártot kifejezetten támogató szavazati térséget — a P.S.I. tartománya, míg néhány fellegvár délen található (Reggio Calabria és Trapani). Reggio Calabria választókörzetében a megválasztott (Bruno) 22.162 szavazatot kapott (a párt szavazatainak 38,95 %-át). Vizzini — aki többször miniszter is volt — 40.640 szavazatot gyűjtött — (a párt szavazatainak 58,80 %-át). A P.S.I. szintén a maga javára fordította a kiemelkedő személyiségek jóvoltából kapott szavazatokat, akikhez legerősebb pozícióik is kötődnek, elsősorban délen.

Cosenza választókörzetében — amely elsődlegesen a szocialisták központja — Mancini 81.737 szavazatot gyűjtött (a párt szavazatainak 40,24 %-át), Principe pedig 69.536-ot (34,24 %). Brin-

disiben — amely jelenleg a P.S.I. másik erős bástyája — a Craxi kormány közlekedési miniszterre (Signorile) 74.743 szavazattal a lista 75,09%-át mondhatta magáénak. Ez a szám rendkívül érdekes, még akkor is, ha figyelembe vesszük a déliek igenlő szavazatának nagyobb súlyát.¹⁵ Érdeemes arra gondolni, hogy maga Craxi — aki Milánóban 18,54%-ot szerzett a „szegfűnek” (a szegfű az Olasz Szocialista Párt jelképe, — a ford.) — a választóközterben (Milánó-Pavia) a P.S.I. választói voksainak csak 32,62%-át kapta. Emellett az olyan választóközterekben, ahol az igenlő szavazat nagyobb kiterjedésű mint északon, Craxi — aki listavezető volt, hogy imázsával nagyobb lendületet adjon pártjának — nem tudott elérni 41,22%-nál többet (Róma XIX. választóközterében) és 50,72%-ot (Nápoly XXII. választóközterében), bár megelőzte a konkurens pártok első jelöltjeit.

A P.S.I.-hez hasonlóan, az ország legfontosabb városait magába foglaló és legnépesebb három választóközterben politikai titkárokat vagy országosan is kiemelkedő jelentőségű személyiségeket választottak ki a különböző pártok imázsának terjesztésére és fenntartására. Mindez érthető, tudva azt, hogy a fenti területen 146 képviselőt választanak (az összes 23,17%-át): 50-et a Milánó-Pavia, 54-et a Rómát körülfogó Laziom, és 42-t a Nápoly-Caserta választóközterben.

Milánóban Natta csak szerény személyes támogatást tudott elérni, ami a szocialista titkárnak nyújtott támogatásnak mindössze egyharmadát teszi ki. (A listásokra adott igenlő szavazatok 12,90%-a.) Nem nagyon lehet tehát beszélni Natta húzó hatásáról. Ugyanez vonatkozik a kereszténydemokrata Rognonira is, akire — bár listavezető volt — az igenlő szavazatok (109.145) tekintetében rávert a Népi Mozgalom legkarizmatikusabb vezetője, Formigoni, akit 133.470 személyes szavazattal a D.C. választóinak 14,85%-a részesített előnyben. A „párt a pártban” kialakítása — ahogy azt az újságírók írták — kétségtelenül kedvezően hatott a kereszténydemokraták megerősödésére.

Még egy olyan tekintélyes személyiség, mint Andreotti — aki az összes szavazatból 28,09% igent kapott (kevésbé többet mint Natta, aki 24,01%-ot ért el) — sem tudta legyőzni Craxit, méghozzá ez alkalommal saját „területén”, nevezetesen Rómában sem.

Nápolyban még mindig a „milánói” vezető imázsát győzedelmeskedik, tekintve, hogy Napolitano és Gava 1953-tól, illetve 1972-től képviselik a választóközteret a Montecitorio-ban (az olasz képviselőház épülete — a ford.). Napolitano nem ért el több igenlő szavazatot, mint a P.C.I. által kapott összes szavazat 19,15%-a,¹⁶ és Gava is megállt 25,47-nál, függetlenül a D.C.-ben meglevő súlyától.

Csak a Torino—Novara—Vercelli választókerületben (amely 36 mandátumra jogosult) sikerült a kommunista Novellinek — főleg a piemonti megyeszékhely polgármestereként szerzett közismertségének és megbecsülésének köszönhetően — a pártra adott szavazatok 18,97%-ának megfelelő szavazatot kapnia. Ezzel viszont megelőzte — ha nem is jelentős mértékben — Amatot, (17,21%) aki már akkor Craxi jobbkezéként működött az 1987 tavaszáig hivatalban levő szocialista vezetésű kormányban, valamint a kereszténydemokrata Scalfarot (16,33%), aki júniusig belügyminiszterként működött.

Genovában — a helyi képviselőválsága közepette, ami elsősorban a szocialista és a kereszténydemokrata táborát érintette — az Imperia megyei Nattával (aki az összes kommunista szavazatból 22,10% igent kapott) a D.C. országos titkára és az Avanti cég igazgatója mérte össze erejét. Az első valójában nagyobb személyes sikert aratott mint Natta, hiszen az összes igenlő

szavazat 23,65 %-át mondhatta magáénak, míg a második (Intini) — akit a nagyközönség kevésbé ismert — csak a szavazatok 10,05 %-át szerezte meg.

A helyi szituáció Palermóban is nehéznek bizonyult: a P.C.I. egy nagy tekintélynek örvendő nem helyi lakost jelölt, aki már regionális titkári szerepet is betöltött (Occhetto) és aki az igenlő szavazatok 27,71 %-át kapta. Martelli, a szintén északról származó szocialista titkárhelyettes 53,58 %-ra ugrott fel, míg a D.C.-ben a Manninno és Mattarella közötti verseny majdnem holtverseny lett: az első ugyanis 28,96, a második pedig 26,53 %-át kapta az összes igennek.¹⁷

A palermoi és a nápolyi helyzet szenvedélyes vitákat váltott ki azzal kapcsolatban, hogy bizonyos elemek torzítják a választási magatartást, és ezen elemek olyan formákat vesznek fel, amelyek egyesek szerint csak igen lazán kapcsolódnak az egyszerű politikai küzdelemhez — ide tartozik a Dél tipikus jelensége is — amely inkább az egyes személyeknek szóló szavazásra teszi a választókat hajlamossá.¹⁸

Az igenlő szavazatokkal kapcsolatban a vidék szintjén is elvégzett kutatás alátámasztja azt, hogy a P.S.I. imázsát az emberek erősen társítják a párt titkárával, aki egyedülálló szerepet tölt be azáltal, hogy egyszerre az ország három legfontosabb választókerületében tölti be a jelölt szerepét. A többiek — akár azért, mert pártjuk imázsának terjesztése szempontjából hasznos stratégiának vélik, akár az illető párt vezetésének „többközpontú” szerkezete miatt — sohasem szerepeltek egyszerre mindhárom olyan területben, ahol a „díjként” kapható szavazatok száma a legnagyobb. Ez a P.R.I. esetében is igaz, amely párt pedig saját imázsát komoly mértékben alapozta Spadolini-re, aki akkor már a Minisztertanács elnöke volt. 1983-ban ez nyerőkérdésnek bizonyult, eltérően 1987-től, amikor a vezető csak északon jelöltette magát és — a Milánó — Pavia körzet mellett — olyan közepes demográfiai súlyú választókerületekben, mint pl. Nyugat-Emilia (Modena, Reggio Emilia, Parma és Piacenza) és észak-nyugat Lombardia (Varese, Como, Sondrio), ahol nem is választották meg. A milánói helyzet jól mutatja a „vélemény” szavazatok mobilitását a városi területeken. 1983-ban ugyanis — összhangban a Spadolini kormány imázsával — jól mentek a dolgok a „borostyánnak” (az Olasz Köztársasági Párt jelképe — a ford.), míg 1987-ben — Craxi hatékonysága következtében — sokkal sikeresebb volt a „szegfű”. Milánóban a Spadolini-re adott igenek száma abszolút mértékben 33,21 %-kal csökkent és ezzel párhuzamosan 35,68 %-kal esett vissza a pártjára leadott szavazatok mennyisége. Craxi szavazatainak száma 124,28 %-kal, a párté pedig 56,85 %-kal nőtt.¹⁹

A hagyományos támogatottsági területek alternatívájaként megjelenő új területi csoportosulások

A faktorelemzés nyomán a választási viselkedés területi csoportosulásairól az derült ki, hogy az ország politikai képe átalakulóban van, csökken a D.C. és P.C.I. közötti bipolaritás, lassan leállnak az új erők és megszűnik a hagyományos pártok válsága.

Az első faktorban (3. táblázat) már nem a D.C. és a P.C.I. közötti szavazatok polaritása a meghatározó elem — ahogy az még 1979-ben és 1983-ban is történt — hanem az alkotmányos keretek között működő pártok alternatíváiként megjelenő pártokra adott szavazatok aránya. (l. ábra)

1.ÁBRA

Az első faktor faktorpontjainak területi eloszlása
(Zöldek, D.C., P.L./M.S.I.). 1987-es képviselőházi választások (összes megye)
(Regional distribution of the factor scores of factor 1)
(Elections of the House of Representatives)

- A = megyék, ahol a megyeszékhelyek és a függő területek 80%-nál alacsonyabb szinten mutatnak hasonlóságot a választási magatartásban (chi négyzet vizsgálat);
Faktorpontok a Zöldek, D.P. és P.R. telítettségi együttthatóinak ugyanezen határértékére:
B = abszolút értékben 0,99 fölött,
C = abszolút értékben 0,50 és 0,99 között;
Faktorpontok az M.S.I. telítettségi együttthatójának ugyanazon határértékére:
D = abszolút értékben 0,99 fölött,
E = abszolút értékben 0,50 és 0,99 között;
F = a faktorpontok eloszlási gyakorisága.

Egyrésztől — különösen Északon és a nagyvárosi jellegű tömörülésekben — a Zöldek, Proletár-demokraták és a Radikálisok értek el jelentős sikereket. Másrésztől viszont Délen az ellen-szavazatok nem követik ezt az irányvonalat, hanem főleg az M.S.I. által képviselt hagyományos jobboldal felé irányulnak. Csak a második faktor esetében (3. táblázat) látható a — politikai rendszerünket tekintve klasszikus — polarizáció a tekintélyes támogatottsági területet magá-énak tudó P.C.I. valamint — alternatívaként — a D.C. illetve annak két kisebb, hagyományos szövetségese: a P.R.I. és P.L.I. részvételével.

3. TÁBLÁZAT

A megyei adatok alapján végzett faktorelemzés eredményei

1987-es képviselőházi választások

(Results of factor analysis based on the data of counties. Elections of the House of Representatives in 1987)

Változók	I	II	Faktorok III	IV	V
D.C.	-,20	,88	-,17	-,05	-,27
P.C.I.	-,03	-,83	-,10	-,23	-,41
P.S.I.	,22	,01	-,06	,85	-,22
M.S.I.	-,48	-,04	,32	,43	,42
P.R.I.	,05	-,22	,82	-,05	-,11
P.S.D.I.	-,28	,43	,11	,56	-,01
P.L.I.	,19	,44	,66	,10	,01
P.R.	,69	,03	,45	,24	,17
D.P.	,84	-,03	-,02	-,03	-,14
L.Verde	,85	,18	,15	-,01	,21
Egyéb	,10	,02	-,13	-,23	,91
Magyarázott variancia (%-os érték)	21,45	17,45	13,91	12,90	12,81

4. TÁBLÁZAT

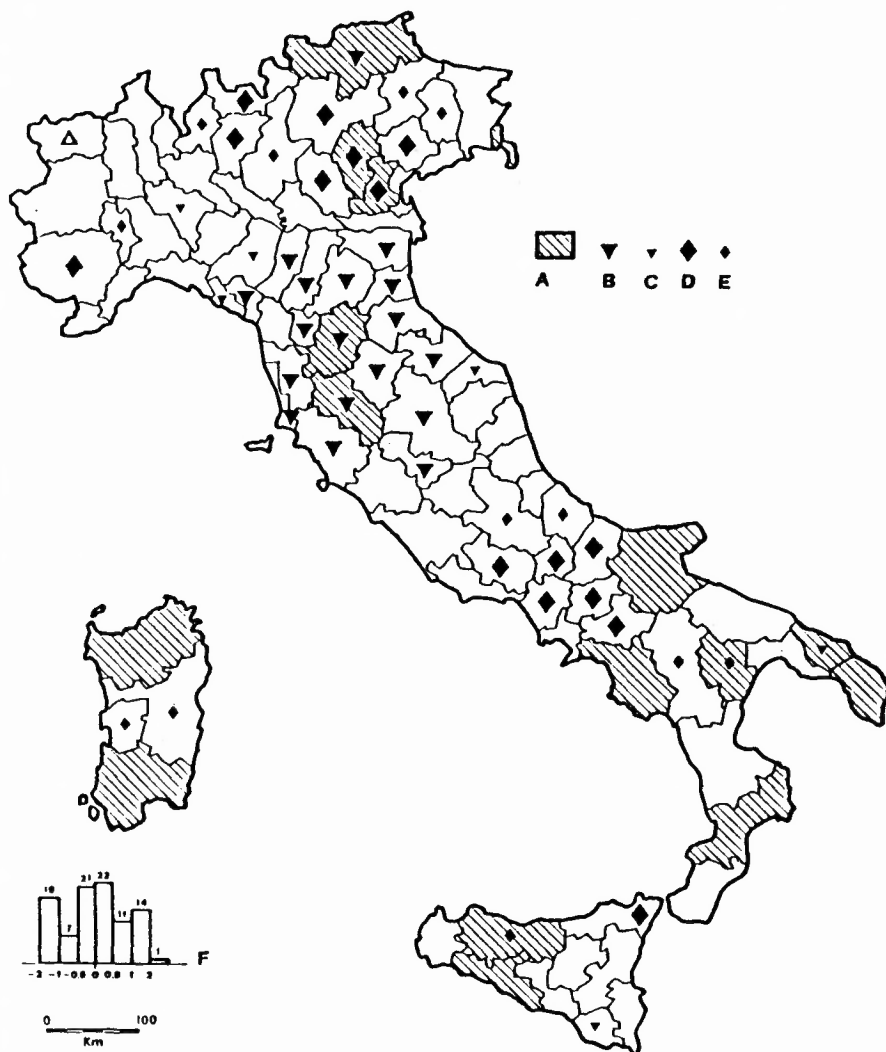
*A megyeszékhelyekre vonatkozó faktorelemzés eredménye,
1987-es képviselőházi választás
(Results of factor analysis based on the data of county seats,
elections of the House of Representatives in 1987)*

Változók	I	II	Faktorok III	IV	V
D.C.	,40	,18	-,48	-,52	-,46
P.C.I.	-,69	-,59	-,01	-,10	-,21
P.S.I.	,16	,19	-,11	,88	-,07
M.S.I.	-,15	,81	,11	,11	-,10
P.R.I.	,10	-,09	-,04	-,01	,94
P.S.D.I.	,29	,64	-,16	-,09	-,01
P.L.I.	,79	-,03	-,02	,19	,10
P.R.	,63	,04	,41	,21	,10
D.P.	,03	-,030	,71	,14	-,09
L. Verde	,27	-,30	,26	,00	,11
Egyéb	,12	,26	,84	-,14	,04
Magyarázott variancia (%-os érték)	17,18	15,93	15,90	14,09	10,90

A P.C.I. számára megmaradtak a párt közép-olaszországi klasszikus régiói — annak ellenére, hogy a szavazatok százalékos aránya csökkent — míg a D.C. egyre inkább kénytelen megbarátkozni észak-keleti erőinek hanyatlásával, ugyanakkor viszont egyre inkább kihasználja a dél növekvő támogatását. (2. ábra)

A két laikus, nem szocialista párt (a P.L.I. és a P.R.I.) az északi nagyvárosokbeli hagyományos jelenlétük mellett, amely ugyan némileg meggyengült, megerősítette helyzetét délen is. Az első esetben elterjedésük az M.S.I. terjedésével, a második esetben a radikálisok előretörésével járt együtt (3. és 8. táblázat, I. faktor). Jóllehet kétszer olyan nagy elterjedési területtel rendelkezik, a P.S.I. északon — különösen az alpesi vidékeken — a szociáldemokratákkal, délen pedig a jobboldallal áll versenyben (3. és 8. táblázat, II. faktor). Az autonóm erőkre való szavazás — főleg az ország periférikus megyéiben — bizonyos esetekben a jobboldal támogatását mutatja, mint például Bolzanóban és Triesztben.

A faktorpontok eloszlása nagyon hasonló az olaszok két harmadának otthon adó, megyeszékhelyektől függő területeken (5. táblázat).

2. ÁBRA

A második faktor faktorpontjainak területi eloszlása

1987-es képviselőházi választások (összes megye)

(Regional distribution of the factor scores of factor 2,

elections of the House of Representatives in 1987, all counties)

A jelkulcs megegyezik az 1. ábráéval.

5. TÁBLÁZAT

*A megyeszékhelyektől függő területekre vonatkozó adatok faktorelemzésének eredményei,
1987-es képviselőházi választás*
(Results of the factor analysis of data on regions dependant on county seats,
1987 elections of the House of Representatives)

Változók	I	II	Faktorok III	IV	V
D.C.	-,18	,91	-,07	,02	—,28
P.C.I.	-,06	-,84	-,17	-,25	-,34
P.S.I.	,20	-,01	-,03	,73	-,40
M.S.I.	-,53	-,01	,54	,25	-,02
P.R.I.	,11	-,07	,87	-,09	-,17
P.S.D.I.	-,20	,26	,12	,80	-,05
P.L.I.	,23	,37	,59	,19	,12
P.R.	,80	-,06	,32	,23	,10
D.P.	,71	,14	-,09	-,16	-,36
L. Verde	,88	-,16	,10	-,02	,21
Egyéb	,09	,02	-,12	-,18	,91
Magyarázott variancia					
(%-os érték)	21,71	16,45	14,36	13,06	12,81

A P.C.I. és a D.C. polarizálódása világosabbnak tűnik (5. és 10. táblázat II. faktor) — tekintve, hogy ez utóbbinak gyengébbek a kapcsolatai a P.S.D.I.-vel és a P.L.I.-vel — sok olyan, még vidéki területen, ahol egy nagy párt komoly társadalmi hálózattal rendelkezik, a kapilláris hálózattal nem rendelkező erőkkkel szemben. A két szocialista párt meglehetősen nagy területi korrelációt mutat az egyező vélemények tekintetében. Mindez egyaránt látható néhány közép-dél-olaszországi megyében, valamint — különösen — az Észak-alpesi és Prealpesi megyékben (lásd az 5. és 10. táblázat, IV. faktor) azon verseny tanúbizonyságaként, amelyet a — növekvésben levő — Craxi párt képes kialakítani a válságban lévő Nicolazzi párttal szemben.

A 94 megyeszékhelyen különböző és — legalábbis általánosságban — meglehetősen vegyes a kép. A D.C. és a P.C.I. közötti hagyományos polarizálódás lecsendesül és a „vörös” régiók városai ellenében feltűnnek az északiak és néhány déli központ ahol — azontúl, hogy gyenge a P.C.I. — elsősorban a P.L.I. és a P.R.I. — nem pedig a D.C. — ér el bizonyos sikereket (lásd a 4. és 9. táblázat, I. faktor).

Dél átlagos városai, valamint Trieszt és Bolzano viszont az M.S.I. fellegrvárai, amelyek még mindig ellentétben vannak a leginkább kommunista területek központjaival, ahol — bizonyos esetekben — a Zöldek listája jelent versenyt a P.C.I. számára (lásd a 4. és 9. táblázat, II. faktor). A helyi tiltakozás gyakran a szélsőbal (lásd 4. és 9. táblázat, III. faktor) és — néha — a P.R. tiltakozásával társul. Ez a tény főleg Sartegnára, Trentinora és az északi Lombard városokra

jellemző; ennek az ellenkezője fordul elő dél leghagyományosabb központjaiban, ahol a helyi érdekek védelme az igenlő szavazathoz kötődik.

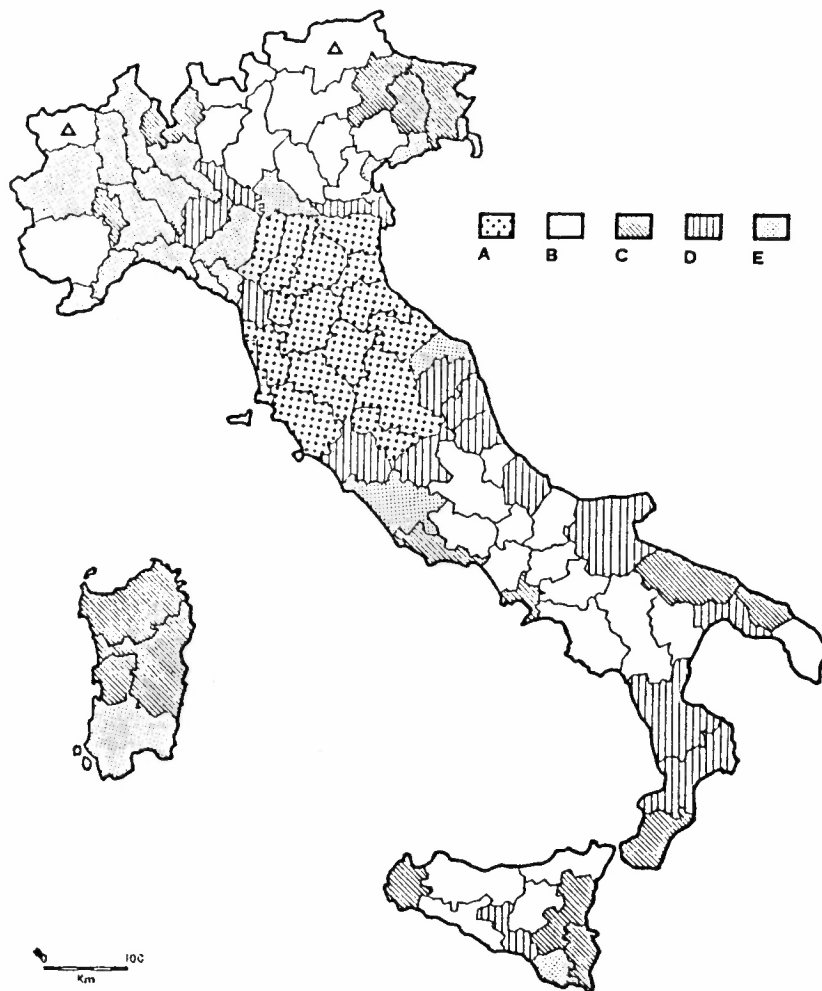
Északon a P.S.I. főleg a Zöldekhez kapcsolódik, míg délen szavazati területe kiegészíti a kereszténydemokratákét (lásd 4. és 9. táblázat, IV. faktor). A P.R.I. is inkább ott jelentős, ahol a D.C. kevésbé erős, azaz olyan hagyományos „bástyákon” mint Ravenna, Forlì és Trapani, vagy pedig Milánó és Piemonte (főleg Torino, Cuneo és Asti), ahol rendkívül ismert jelölteket indít (Giorgio La Malfa, Giovanni Spadolini és Susanna Agnelli) (lásd 4. és 9. táblázat, V. faktor).

Az 1987-es elemzés faktora nem rendelkezik túlzottan magas telítettségi együtthatókkal, és az egészre vonatkozó variancia százalékot fejezik ki. Ez jelzi a politikai rendszer nagyobb összetettségét, amihez más, ugyanezen irányba ható gazdasági és társadalmi jelenségek is kapcsolódnak.

A cluster elemzés esetében használt algoritmus (eltérően a választási földrajzzal kapcsolatos előző tanulmányok során alkalmazottól) a felosztó módszert követi, amely — az esetek összességéből kiindulva (megyék, megyeszékhelyek, vagy „függő területek”) — fokozatosan mutatja be az egyre szűkebb cluster (csoport) esetében a vizsgálat alá vett területek közötti egyre növekvő hasonlatosságot.²⁰ A módszer ezáltal lehetővé teszi a belsejükben homogén kis egységek — ugyanazon feldolgozási szinten történő — meghatározását, amely egységek igen jelentősek a földrajzi elemzés szempontjából. Ebben a tekintetben a megyei adatok rögtön világos különbséget mutatnak (2. cluster) a „vörös” és az egyéb megyék között. Az ott található még mindig jelentős kommunista erők — párosulva a politikai rendszer bizonyos zavaró elemeinek („helyi erők” és „movimentalisták”) hiányával — továbbra is az olasz választási realitás elsőszámú meghatározói maradnak. Itt nem lehet azonban a támogatás kiterjedésének útját álló „korlátról” beszélni, tekintve az Észak illetve Közép-Dél-Olaszországot néha összekapcsoló magatartás egységességét. Torino, Milánó, Róma és az ún. ipari háromszög két csúcshoz kapcsolódó területek politikai magatartásukban egységesnek tűnnek, és bizonyos csoportokkal rendelkeznek az olyan, homogén választási magatartású északi és déli megyékben is, mint pl. Venezo ős „fehér” területei, valamint Molise, Basilicata és Campania újszülött „fehér” vidékei, illetve azok az északi és déli zónák, ahol kiemelkedő jelentőségűek az országos szinten működő kis- és közepes erők (3. ábra).

A megyeszékhelyektől függő területek elemzése majdnem ugyanezeket a clustereket mutatja. Itt azonban az északi és déli területeken a kereszténydemokraták súlyukkal első helyre kerülnek, őket követik a „vörös” megyék és — a többiek között — jelentős az ún. ipari háromszöghöz és a Rómához kapcsolódó csoport (5. ábra).

A megyeszékhelyek között még mindig elkülönülnek a P.C.I.-hez közeli (a csoport Genovát is magában foglalja) az északi ipari területeken találhatóktól, amelyekhez olyanok kapcsolódnak mint Velence és Trieszt, valamint a Brindisi és Tarantó által képviselt szocialista fellegvárak. A többi város észak és dél között a „movimentalista” és szocialista, a kereszténydemokrata, illetve az autonóm szavazatok szerint sorolható be valahova (4. ábra). Mindez újabb jelzése azoknak az ideológiai kötelékeknek, amelyek bizonyos régiókban hagyományosan gyökeret eresztettek, de amelyek egyre kevesebb számú (és egyre kevésbé urbánus) választót „kötnék meg”.

3. ÁBRA

*Az egymás között homogén választói magatartást mutató, szignifikánsan nagy elemszámú
 megyecsoportok besorolása 7 clusterbe,
 1987-es képviselőházi választások*

*(Seven clusters of counties with homogenous electoral behaviour and significantly high
 number of elements, 1987 elections of the House of Representatives)*

- A = 16 megye;
- B = 25 megye;
- C = 17 megye;
- D = 15 megye;
- E = 20 megye.

Bolzano megye különbözött az összes többitől már 3 cluster esetén.

4. ÁBRA

*Az egymás közötti homogén választói magatartást mutató, szignifikánsan nagy elemszámú
megyeszékhelyek besorolása 3 clusterbe,
1987-es képviselőházi választások*

*(Three clusters of county-seats with homogenous electoral behaviour and significantly
high number of elements, 1987 election of the House of Representatives)*

A = 17 megyeszékhely;

B = 22 megyeszékhely;

C = a többi megyeszékhely

5. ÁBRA

*A megyeszékhelyektől függő területek besorolása clusterbe,
1987-es képviselőházi választások*

*(Clusters of regions dependant from county-seats, 1987 elections of the House
of Representatives)*

A = 28 függő terület;

B = 14 függő terület;

C = 16 függő terület;

D = 23 függő terület;

E = 16 függő terület.

Bolzano területe elkülönül 3 cluster esetén

A városi és vidéki életvitelbeli különbségek fokozatos felszámolásának indikátora

A megyeszékhelyek és az azoktól közigazgatásilag függő területek választási magatartásának összehasonlítása már bizonyította — az értékek (chi-négyzet vizsgálat) átlagos növekedésének bemutatásával: 1953-ban 60,32 %, míg 1979-ben 86,01% — az egyes olasz megyék közötti különbségek jelentős csökkenését. Az 1979 utáni két választást követően a százalékos adat még magasabb értéket mutat. Természetesen — figyelembevéve a hasonlóságnak az előzőek során elért magas szintjét — a növekedés abszolút mértékben nem annyira jelentős, de értéke mindenestre 89,30 %-ot tesz ki.²¹

A legiparosodottabb és urbanizáltabb északi vidékeken — ahol egyazon megyén belül is egyre intenzívebbé válnak a társadalmi, kulturális és gazdasági cserekapcsolatok — a hasonlóság különösen nagy. Azokon a területeken, ahol ez a hasonlóság 1979-ben még nem volt túlságosan nagymértékű (mint pl. Bergamoban, vagy Veneto már „fehér” megyéiben, ahol a különbséget a kereszténydemokraták erős „vidéki” befolyása okozta), 1987-ben a D.C. rovására folyamatos homogenizálódás mellett egyre hasonlóbbá váltak a városok és a függőségben levő területek.

A növekvő értékeket — a megyeszékhelyek és a függőségben levő területek közötti homogenitást mutató tendencia mellett — a „vörös” tartományokban (Abruzzo és Molise) is felfedezhetjük. Lazio és Campania esetében viszont a kisebb megyék bizonyos heterogenitása figyelhető meg, míg ugyanakkor Róma és Nápoly megyéi már elérték az északi szintet. Ugyanez látható Pugliaiban, ahol Bari és Taranto megyék belsejében nagyobb a választási magatartás hasonlósága, mint más megyékben, ahol (Matera, Agrigento, Palermo és Sassari) egyenesen növekszik a választási magatartás heterogenitása a városok és az azokat körülvevő területek között.

A népszavazási „ötpróba” 1987. novemberében

1987. november 8-án és 9-én az olasz nemzetnek néhány hónap leforgása alatt másodszor is az urnákhoz kellett járulnia: a júniusi előrehozott politikai választásokat követően öt kérdésben kellett állástfoglalnia. A hivatalos szervek ezt az eseményt eredetileg tavaszra tervezték, de a népszavazás a képviselőház előrehozott feloszlatásának ürügyével néhány hónapot elcsúszott. Megjegyzendő, hogy az év első néhány hónapjában komoly nézeteltérések voltak a pártok között a népszavazás megrendezését illetően, amely sokak szerint zavart és szakadást okozott volna a kormánytöbbségben. Amikor azonban novemberben sor került az eseményre, a feszültség jelentős mértékben csökkent a megváltozott politikai környezet következtében, amely — egyebek között — azt eredményezte, hogy — bár különböző motivációk által vezérelve — az „igen” felé mozdult el a referendumot kezdetben nem támogató két legnagyobb párt.²² Ez is oka volt annak, hogy a népszavazási kampány nem volt túl intenzív és a sajtó is inkább a közvéleményt különösen foglalkoztató aktuális témáknak adott helyet. Ilyen volt a tőzsdepiacok válsága (amely hónapokon keresztül tartó fellendülés után következett be), valamint azok a jelentős nehézségek, amelyekkel a Gorla kormánynak már ősszel szembe kellett néznie a pénz-

ügyi törvénnyel kapcsolatban (amely februárban az illető kormány első válságát, röviddel később pedig végleges bukását okozta). Egy olyan nagypéldányszámú napilap, mint a *La Repubblica* 1987. november 6-án pénteken — azaz az esemény előestéjén — cikkének a következő jelentőségteljes címet adta: Népszavazás a sötétben. A népszavazás tárgyát alkotó kérdések ugyanis bizonyos törvénycikkelyek eltörlésével voltak kapcsolatosak, és — már a szavazólapon olvasható hivatalos megfogalmazásuk miatt is — nehezen érthetők voltak a szavazók számára.

Az első kérdés azokat a normákat kívánta eltörlölni, amelyek korlátozták a bíró magánjogi felelősségét, hogy fondorlat, csalás, sikkasztás és mulasztás, illetve késedelem esetében — megfelelő indok nélkül — a hivatásából eredő lépéseket megtegye. Ezen kívül az is szerepelt a témák között, hogy bíró ellen az igazságügy-miniszter jóváhagyása nélkül is lehessen keresetet benyújtani. Politikai szempontból sokak szerint sokkal átfogóbb problémáról volt itt szó, nevezetesen arról, hogy a lakosság mennyire bízik a bíróságban. Ez utóbbi ugyanis a tárgyban szereplő törvénycikkelyek eltörlésével — egyesek szerint — védtelen maradna a különböző hatalmasságok nyomásával szemben, miközben a P.C.I. — amely csak röviddel azelőtt döntött az „igen” mellett — azt állította, hogy a törvénycikkely javasolt eltörlése mindenekelőtt lendületet ad a már idejétmúlt normák gyors reformjához.

A törvény megtartásának védelmében — illetve főleg a bírák megfélemlítését célzó manőverek ellen — egy kormánypárt (P.R.I.) és egy ellenzéki párt (D.P.) állt ki. Minden politikai párt egyetértett a második kérdéssel kapcsolatban, amely a Vizsgálóbizottság — a miniszterek által tevékenységük gyakorlása során elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatos vádak tüzetes kivizsgálására felhatalmazott parlamentáris szerv — funkcióját szabályozó normák eltörlésére irányult. A politikai erők tehát egységesen támogatták az említett szabályozórendszer módosítását, azzal a megkötéssel, hogy maradjon változatlan a miniszterek alkotmányos joga (96. cikkely), amely szerint őket vád alá csak olyan politikai szerv helyezheti, mint a parlament, ügyükben ítéletet pedig csak a kibővített Alkotmánybíróság hozhat.

Az atomerőművekkel kapcsolatos három másik kérdésnek — politikai szempontból — a szavazóknak feltett kérdések szűk értelmezésénél sokkal szélesebb választást kellett volna — legalábbis a javaslattevők szerint — képviselniük oly módon, hogy egész egyszerűen az atomenergia melletti vagy elleni választással alakulnak át.

Ezek közül kettő az ország nukleáris politikájával volt kapcsolatos: az első el akarta venni a Gazdasági Programkidolgozó Tárcaközi Bizottságtól (CIPE) a Parlament helyettesítésének a jogát az új atomerőművek helyének kiválasztásában akkor, ha a törvényhozó testület egy bizonyos határidőn belül nem dönt a kérdésben. A második megemelte az összegyűjtött hozzájárulások összegét az atomerőműveket befogadó települések és térségek számára azért, hogy így ösztönözze ezen „negatív külső tényező” elfogadását. A fenti kérdések ellen a koalíció azon két pártja foglalt állást, amely általában legközelebb áll a nagyvállalkozók érdekeihez, vagyis a P.L.I. és a P.R.I. Ez a két párt a fenti javaslatban a gazdasági fejlődés súlyos akadályait vélte felfedezni.

Az utolsó kérdés — amely javasolta, hogy az ENEL (Országos Villamosenergia Testület — a ford.) ne kapjon részvételi lehetőséget az atomerőművek külföldön történő építésében és irányításában — ellen foglalt állást. A P.L.I.-n és a P.R.I.-n kívül a D.C. és a M.S.I. is attól tartott, hogy Olaszország túlzottan elszigetelődik a nemzetközi nukleáris kutatások terén.

Az olasz választási földrajz klasszikus jellemzőinek újraértékelése

A várakozásoknak megfelelően az eredmények a népszavazás tárgyát alkotó normák eltörlése mellett szóltak,²³ azonban jelentős volt a tartózkodók aránya (34,8%), ami — a nemleges szavazók arányával együtt értékelve — néhány politikus és újságíró számára arra utalt, hogy a tényleges döntés nem az „igen”, legalábbis morális szempontokat tekintve. A nagy többség ugyanakkor azt mutatta, hogy újra kell gondolni a népszavazások ilyen gyakori rendezését ennyire különböző értékű témákban (amely utóbbi tekintetében például nem volt kifogás az elmúlt évek során az abortusz és a válás kérdésében rendezett referendumok alkalmával).²⁴

A kérdések nagy száma és a tartózkodók ilyen nagy aránya, valamint a pártok vitatható szerepe a hírek terjesztésében megerősítették azokat a javaslatokat, amelyek — egy állandó, választási földrajzzal foglalkozó intézmény létrehozására vonatkozóan — az Olasz Földrajzi Társaságban születtek és amelyeket ismételt felvetett a földrajztudósok, szociológusok, politológusok, illetve a szavazással kapcsolatos tanulmányok iránt érdeklődést mutató politikusok részvételével 1987. október 7-én megrendezett kerekasztal tárgyalás. Ebből az alkalmából került ismertetésre egyébként az 1987-es politikai választásokra vonatkozó ezen kutatás első része is.

A faktoranalízis is megerősítette a fentieket. A hatváltós felállítás — amely a népszavazás öt kérdésére adott „igen” válaszok és a tartózkodók százalékos értékeire vonatkozik²⁵ — mindenekelőtt rámutat (6. táblázat, I. és II. faktor) az eltörlést támogató magatartásformák közötti rendkívül szoros kapcsolatra.

6. TÁBLÁZAT

*A megyei adatok alapján végzett faktorelemzés eredményei, 1987-es népszavazás
(Results of the factor analysis of county data, 1987 plebiscite)*

Változók	Faktorok	
	I	II
1. kérdés	,93	-,15
2. kérdés	,85	-,40
3. kérdés	,97	,10
4. kérdés	,97	,10
5. kérdés	,92	,24
Tartózkodók	,04	,98
Magyarázott variancia (%-os értékek)	71,16	20,33

A kérdések sorrendje azonos a hivatalos változattal (v.p.31)

Ez alapján úgy tűnik tehát, hogy a szavazók csaknem minden esetben az egyértelmű választási lehetőségekre adták le voksukat. Ugyanezt tanúsítják az „igen” válaszok globális százalékos értékei is. Érdekes viszont az, hogy teljes mértékben hiányzik a térbeli korreláció az „igen”

(és a következésképpen a „nem”) válaszok, valamint a tartózkodó magatartás között. Ebből következően gyakran igen nehéz a népszavazási kérdés tárgyát alkotó normák eltörlésének elutasítására vonatkozó jelentést hozzájuk társítani. A választók érdektelensége és — ahogy a sajtóból kiderült — protestálása leginkább a pártoknak tudható be. Ez különösen a nagyvárosokban volt jellemző és — ahogy arra a későbbiek során fény derül — elsősorban Olaszország déli részén.²⁶

Az újabb faktorelemzés az „igen” szavazatok és az eltörlést támogató pártokra leadott voksok közötti kapcsolatot (vagy ellenkezőleg, a nemleges szavazatok és az ellenző pártok közötti korrelációt) vizsgálta. Ugyanakkor azonban ennek az eredményei arra utalnak, hogy számos erő képtelen volt területileg ellenőrizni saját szavazóit és — ennek folytán — saját híreit továbbítani. Ebben az elemzésben a népszavazás kérdéseire adott „igen” szavazatok egymással erős korrelációt mutatnak az első faktorban, és statisztikailag ez mindig erősebb mint bármely, pártjellegű kérdésmegválaszolás. Az első utáni faktorokban a területi korrelációk gyakorlatilag nulla értékűek a népszavazásban szereplő kérdések tekintetében, és az eltérés kizárólag az előzőek során már megvizsgált politikai helyzetből adódik. Az első faktorban (7. táblázat) kitűnik a P.C.I. szerepe is — amit a sajtó is bőségesen kiemelt. Ez a párt a néhány hónappal korábban elszenvedett keserű vereséget követően ismét beszállt a ringbe, jelentősen hozzájárulva a népszavazási eredményekhez és bizonyítva teljes kontrollját a pártot hűen követő „kemény mag” felett.²⁷

A másik jó eredmény a P.L.I. szavazatai és a „nem” voksok területi eloszlása közötti kapcsolattal függ össze, ami a városi területeken erősebb. A kereszténydemokraták gyenge szereplése — amelyet főleg Craxi és a szocialisták vetettek rögtön a referendum után De Mita szemére —, továbbá a katolikus mozgalom bizonyos területein észlelhető ellenzéki hangulat magyarázzák a jól látható negatív korrelációt a népszavazási kérdésekre adott „igen” válaszok és az 1987. júniusában a D.C.-ra leadott szavazatok között. Ez egyébként nem mutat szignifikáns korrelációt a referendum eredményével sem, ahol is a D.C. a „nem” mellett döntött, s ezáltal kitűnt a többi, az eltörlést szorgalmazó párt közül.

A republikánus telítettségi együttható és az „igen” voksok közötti enyhe ellentmondás (7. táblázat, I. faktor) annak a ténynek tudható be, hogy a P.R.I. komoly támogatást szerzett a nagyvárosokon kívüli területeken, és — elsősorban — ott, ahol a kommunisták különösen aktívak. A radikális szavazatok és az „igen” voksok közötti nagy statisztikai különbség oka az, hogy a Pannella pártjára szavazók, valamint a legnagyobb véleményformáló erők — amelyek elleneztek az „igen” szavazatot — a nagyvárosi területeken koncentrálódnak.

A pontok területi eloszlása rendkívül szoros egybeeséseket mutat a két faktorelemzés között (6. és 7. táblázat, valamint 6. ábra) és újabb magyarázatát adja a választási magatartás Olaszországban meglevő különbözőségeinek.

Mindez alátámasztja a „vörös” területek egyértelmű jellegzetességét, ahol erős kapcsolat van a politikai szavazatok és a népszavazási magatartás között. Ez nem figyelhető meg a D.C.-hoz legközelebb eső vidékeken, ahol (északon) mindez hozzájárul a már ismert jelenséghez, azaz a „véleményeket” tartalmazó üzenetek terjesztéséhez, ami ebben az esetben nem mindig az „igen” szavazatnak kedvez. Az eltörlést támogató szavazatok magas százaléka Dél-Olaszországban viszont azok nagyarányú tartózkodásával magyarázható, akik közömbösek vol-

7. TÁBLÁZAT

A faktorelemzés eredményei. Megyei adatok, 1987-es népszavazás és képviselőházi választások
(Results of factor analysis. County data, 1987 plebescite and elections of the House of Representatives)

Változók	I	II	Faktor »k III	IV	V
1. kérdés	,92	-,11	-,01	-,05	-,07
2. kérdés	,90	,21	-,20	-,05	,06
3. kérdés	,90	-,27	,06	-,11	-,12
4. kérdés	,91	-,22	,04	-,10	-,09
5. kérdés	,87	-,18	,28	-,06	,03
D.C.	-,48	-,73	-,15	,08	-,29
P.C.I.	,73	,16	-,36	-,03	,40
P.S.I.	-,12	,18	,05	,86	-,06
M.S.I.-D.N.	-,05	-,04	,80	,08	,12
P.R.I.	-,16	,19	,14	-,08	,79
P.S.D.I.	-,24	-,29	,44	,51	-,10
P.L.I.	-,63	,05	,17	,06	,35
P.R.	-,47	,66	-,03	,17	,17
D.P.	-,18	,55	-,54	,13	-,03
L. Verde	-,31	,80	-,30	-,06	,01
Egyéb	-,06	,41	,40	-,57	-,50
Magyarázott variancia					
(%-os értékek)	35.81	15.69	10.94	9.12	8.50

A kérdések sorrendje azonos a hivatalos változattal (v.p.31).

tak vagy nem értettek egyet a népszavazási kérdésekkel. Megjegyzendő, hogy pontosan a déli megyék némelyikében haladta meg a tartózkodók aránya az 50%-ot is.

Mindez világosan látható az elemzés második faktorának (II. táblázat) pontjaiból is. Itt a tartózkodás százalékos aránya és a népszavazásban szereplő öt kérdésre adott „igen” válaszok kerülnek összevetésre. Ez a faktor világosan elkülöníti azon megyék csoportját, ahol a „nem” voksok százalékosan a legalacsonyabbak voltak. Ez két csoportnál fordult elő: a „vörös” területeken, ahol a szavazási részarány a legmagasabb volt, illetve Dél-Olaszországban, ahol a legkevesebben járultak az urnákhoz.

Ahogy az a faktoranalízisből kiderül — ahol nincs szoros korrelációban sem a választási, sem pedig a tartózkodási magatartás a népszavazási magatartással —, komoly magyarázó jelentőséggel bír az öt referendum szavazat cluster analízise is, mivel a pusztán területi magatartás jól összevethető változóit fejezi ki.

6. ÁBRA

Az első faktor szerinti faktorpontok területi eloszlása két különböző, a népszavazást vizsgáló elemzésben, 1987-es népszavazás

(Regional distribution of factor scores of factor 1 in two different analyses on the 1987 plebescite)

Azon megyék faktorpontjai, ahol az „igen” szavazatok legnagyobb százaléka fordult elő:

A = mindkettő 0,99 fölött;

B = mindkettő 0,49 fölött abszolút értékben és — legalább egy esetben — 0,99 fölött;

Azon megyék faktorpontjai, ahol a „nem” szavazatok legnagyobb százaléka fordult elő:

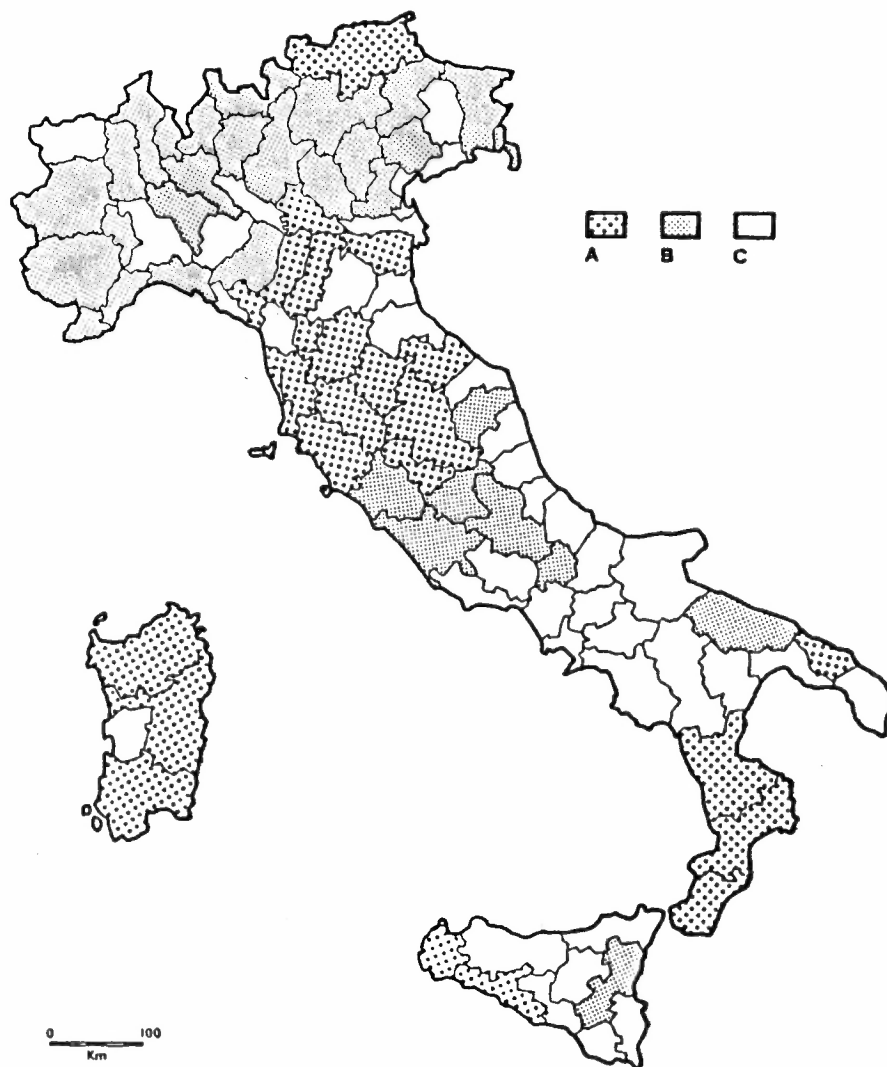
C = mindkettő 0,99 fölött abszolút értékben;

D = mindkettő 0,49 fölött abszolút értékben és — legalább egy esetben — 0,99 fölött.

Az elemzés alátámasztja (7. ábra) mindazt, ami már kiderült a faktorok tanulmányozásából, és rámutat az olasz választási földrajz immáron klasszikus jellemzőire. Nem csak rámutat a jellemzőkre, hanem meg is erősíti azokat, ha arra gondolunk, hogy az eredményeket többféle, de hasonló módszerrel kaptuk és alkalmanként nem is a politikai szavazatokból indultunk ki.

Ez 1987-re is érvényes: júniusban a szavazatok jól láthatóan személyre szólóak voltak és az előnyöket — a „véleményi” szavazatra legérzékenyebb területeken — a karizmatikus vezetőkkel rendelkező két párt szerezte meg, vagyis a P.S.I. és a D.C. Novemberben ugyanakkor a „legsűrűbb” Natta pártja magától értetődően más vidékeken erősítette a „szervezet” vezetését. Mindenesetre mindkét momentumból világos — ahogy azt már láttuk az előző választásoknál egészen 1953-ig visszamenőleg — , hogy a „vörös” területek jobban megőrzik politikai szubkultúrájukat és jellegzetességeiket. Északon ugyanakkor már régóta a közvélemény nyomására szavaznak az emberek és — a „fehér” területeken is — csökken a D.C. befolyása.

A társadalmi és területi széttagolódás és a dél elégedetlensége — amely a politikában a csere alapon végzett szavazásokon nyilvánul meg — népszavazási „próbák” alkalmával abban a közönyben és tartózkodásban mutatkozik meg, ami — sokszor mesterséges úton — járul hozzá az „igen” szavazatok részarányának növekedéséhez.

7. ÁBRA

Az egymáson belül homogén választói magatartást mutató szignifikánsan nagyszámú megyecsoportok besorolása a clusterbe, 1987-es népszavazás

(Three clusters of counties with internally homogenous behaviour of voters and significantly large number of counties, 1987 plebescite)

A = 25 megye;

B = 34 megye;

C = 36 megye.

Ez az egyedüli összesítés, amelyet Val d'Aosta-ra is ki lehetett terjeszteni.

Az előző ábrákon egy jel mutatja az összesítésből való kimaradást, tekintve, hogy ebből a térségből nem álltak rendelkezésre összehasonlítható képviselőházi választási adatok.

FÜGGELÉK

8. TÁBLÁZAT

A megyék faktorpontjai, 1987-es képviselőházi választások
(Factor scores of counties, 1987 elections of the House of Representatives)

Megyék	I(21,40)	II(17,45)	Faktorok III(13,91)	IV(12,90)	V(12,81)
Alessandria	,66	-,32	,081	,29	,20
Asti	,87	,99	,74	-,02	,15
Cuneol	,052	,693	,61	-2,08	-,14
Novara	,30	,18	,24	2,16	,28
Torino	1,81	-,28	1,89	-,29	,58
Vercelli	,66	-,03	1,11	-,15	,51
Genoval	,43	-,49	,87	-,07	-,01
Imperia	1,36	,12	,91	,55	,20
La Spezia	,76	-,99	-,23	-,58	-,50
Savona	1,03	-,43	,90	-,46	,06
Bergamo	1,30	1,30	-,95	-,93	,17
Brescia	,73	,64	-,42	-,01	-,35
Como	1,25	,78	,04	,40	,23
Cremona	,79	,03	-,52	-,41	-,28
Mantova	,42	-,89	-,88	,69	-,06
Milano	2,33	-,44	,36	,89	-,32
Pavia	,42	-,52	-,22	,72	-,05
Sondrio	,87	1,37	-,32	1,04	-,34
Varese	1,16	-,06	-,21	,70	,57
Bolzano	-,53	-,05	-1,36	-1,74	8,38
Trento	2,78	1,17	-,34	-,85	,43
Belluno	1,09	,57	-,34	1,95	-,06
Padova	1,23	1,26	-,15	-1,02	-,09
Rovigo	-,31	,02	-,78	,01	-,20
Treviso	1,23	1,26	-,29	-,05	-,04
Venezia	2,01	-,17	-,56	,59	-,03
Vicenza	1,23	1,86	-,20	1,39	-,03
Verona	1,26	1,24	-,47	-,21	,17
Gorizia	,59	-,06	,69	,43	,25
Pordenone	,98	,19	-,21	1,42	-,06
Trieste	,97	-,28	2,12	2,03	1,48
Udine	,91	,41	-,36	1,78	,25
Bologna	,52	-1,35	,20	-,47	-,58

8. táblázat folytatódik

8. táblázat folytatása

Megyék	I(21.40)	II(17.45)	Faktorok III(13.91)	IV(12.90)	V(12.81)
Ferrara	-,21	-1,54	-,61	,94	-,40
Forlì	-,58	-1,68	1,96	-1,88	-,64
Modena	-,01	-1,40	-,50	-,93	-,74
Piacenza	-,04	-,33	,16	,13	,40
Parma	,51	-,35	-,26	,15	-,33
Ravenna	-,60	-1,83	3,02	-2,79	-1,14
Reggio E.	-,26	-1,35	-,90	-1,03	-,85
Arezzo	-,01	-1,08	-,08	-,61	-,67
Firenze	,91	-1,39	-,36	-,85	-,67
Grosseto	-,20	-1,80	,17	,69	-,27
Livorno	,52	-1,92	-,15	-,61	-,49
Lucca	,90	,15	-,39	-,27	-,06
Massa	,45	-1,22	,73	-,08	-,72
Pisa	,56	-1,41	-,83	-,34	-,54
Pistoia	-,03	-1,33	-,39	-,98	-,36
Siena	-,01	-1,74	-,99	-,92	-,86
Ancona	,09	-,70	,17	-,52	-,52
Ascoli P.	-,25	-,31	-,24	-,42	-,24
Macerata	-,44	,17	,01	-,83	-,15
Pesaro	-,21	-1,04	-,59	-,74	-,40
Perugia	,03	-1,24	-,05	-,13	-,56
Terni	-,35	-1,64	-,35	-,02	-,30
Frosinone	-1,51	1,07	-,18	,20	-,05
Latina	-,63	,19	,24	,49	,23
Rieti	-1,07	-,45	-,60	,73	,23
Roma	1,04	-,24	,63	,46	,53
Viterbo	-,96	-,47	,07	-,08	,50
Chieti	-,60	,73	-,42	-,87	-,24
L'Aquila	-,79	,54	-,97	,94	-,19
Pescara	-,24	,20	,07	,01	,08
Teramo	-,09	,15	-,95	-,87	-,49
Campobasso	-,65	1,91	-,25	-2,59	-,73
Isernia	-,81	1,84	-1,26	-1,21	-,77
Avellino	-,89	1,51	-,10	1-,14	-,77
Benevento	-1,47	1,97	,98	-,84	-,42
Caserta	-1,18	1,42	-,34	-,27	-,28

8. táblázat folytatódik

8. táblázat folytatása

Megyék	I(21.40)	II(17.45)	Faktorok III(13.91)	IV(12.90)	V(12.81)
Napoli	-,76	,25	-,28	1,05	,09
Salerno	-,64	,37	-,37	1,04	-,20
Bari	-,96	,31	,78	1,12	,08
Brindisi	-1,54	-,73	1,25	1,19	,37
Foggia	-1,17	,15	,22	,37	-,11
Lecce	-1,30	,16	-,10	,97	-,07
Taranto	-1,25	-,01	1,02	,02	,28
Matera	-1,35	,83	-,63	-,92	-,37
Potenza	-,82	-,72	-1,64	,43	-,63
Cosenza	-,57	,02	-1,72	2,22	-,53
Catanzaro	-,61	-,01	,86	,08	-,38
Reggio C.	-1,23	,22	,23	1,13	,32
Agrigento	,63	,49	,96	,10	,86
Caltanissetta	1,13	,42	,11	,46	,17
Catania	1,74	,25	2,26	,88	1,09
Enna	1,27	1,17	,45	,23	,48
Messina	1,04	1,80	1,64	,59	,29
Palermo	,39	,94	1,01	1,26	,07
Ragusa	1,58	,72	,15	,09	,05
Siracusa	1,14	,22	2,03	,28	,01
Trapani	1,54	,17	2,19	1,71	,06
Cagliari	,02	,24	,65	,08	1,24
Nuoro	,08	,56	1,28	1,6	,41
Oristano	1,16	,89	1,06	1,01	1,27
Sassari	,83	,40	,22	1,07	,86

Az (egyés) faktorok által megmagyarázott variancia

9. TÁBLÁZAT

A megyeszékhelyek faktorpontjai, 1987-es képviselőházi választások
(Factor scores of county seats, 1987 elections of the House of Representatives)

Megyék	I(17,18)	II(15,93)	Faktorok III(15,90)	IV(14,09)	V(10,90)
Alessandria	-,25	-,02	-,15	2,07	-,32
Asti	,91	-,34	,26	,33	,02
Cuneo	3,20	-1,05	-,27	-,73	1,55
Novara	,48	,74	-,07	,53	,70
Torino	1,11	-,63	1,15	-,23	1,64
Vercelli	-,39	-1,24	2,06	,27	-,68
Genova	,12	-,97	,16	,82	,14
Imperia	,51	-,10	9,10	,26	-,23
La Spezia	-1,00	-,97	-,05	,14	-,04
Savona	-,32	-1,27	,23	,28	,34
Bergamo	1,09	-,35	,83	-,59	-,18
Brescia	,72	-,57	-,04	,39-	,12
Como	1,30	,20	,49	,71	,12
Cremona	-,16	-,76	,01	,30	-,27
Mantova	-,40	-,65	,031	,57	-,52
Milano	,64	-,34	,34	1,49	,86
Pavia	,37	-,21	-,03	,78	,04
Sondrio	,99	,06	,16	,40	-,96
Varese	,55	,17	,67	,15	,22
Bolzano	-2,29	4,06	3,75	1,00	-,13
Trento	1,39	-,97	1,21	,75	-,22
Belluno	1,30	,02	-,481	,19	,28
Padova	1,50	-,83	,42	,07	-,04
Rovigo	,19	-,19	-,47	,09	-,78
Treviso	1,68	-,52	,15	,66	,45
Venezia	,43	,98	,59	1,27	-,32
Vicenza	1,75	-,69	,21	,38	,12
Verona	1,16	-,42	,49	,45-	,61
Gorizia	1,03	,91	,15	-,02	,17
Pordenone	,92	,10	-,16	,94	,74
Trieste	1,49	,71	,37	1,71	,02
Udine	1,21	,37	,13	1,43	,29
Bologna	-,59	-1,07	,17	,23	,50
Ferrara	-1,21	-,60	-,34	,79	,01

9. táblázat folytatódik

9. táblázat folytatása

Megyék	I(17,18)	II(15,93)	Faktorok III(15,90)	IV(14,09)	V(10,90)
Forlì	-1,23	-,81	-,44	-1,43	4,22
Modena	-1,24	-1,49	-,26	,02	,18
Piacenza	-,22	,09	,01	,54	-,13
Parma	-,50	-,99	-,39	1,06	,07
Ravenna	-,98	-1,03	-,44	-1,62	5,36
Reggio E.	-1,52	-1,46	-,50	-,11	-,28
Arezzo	-1,22	-,86	-,27	,54	-,82
Firenze	-,50	-1,13	,33	,41	,26
Grosseto	-1,43	,15	-,35	1,18	,49
Livorno	-1,74	-1,26	,12	,27	,46
Lucca	,55	-,73	-,11	-,26	,82
Massa	-1,24	-,17	-,66	,53	,76
Pisa	-,85	-,84	,36	,54	-,19
Pistoia	-1,53	-1,16	-,08	-,50	,23
Siena	-1,15	-1,00	-,42	,45	-,48
Ancona	-,46	,94	-,49	,55	,46
Ascoli P.	-,59	,33	-,42	-,29	-,95
Macerata	-,25	,02	-,37	-,34	,01
Pesaro	-1,24	-,92	-,14	,24	-,13
Perugia	-1,56	-,62	-,26	,78	-,64
Terni	-2,00	-,46	-,29	,63	-,12
Frosinone	-,16	2,18	-,64	-,82	,44
Latina	-1,19	1,05	-,44	,03	-1,36
Rieti	-1,55	1,04	-,68	,86	-,60
Roma	,14	-,16	,49	,09	-,40
Viterbo	-,40	,74	,09	-,18	-,67
Chieti	,34	-,17	-,18	-1,15	-,55
L'Aquila	-,56	,45	-,94	,27	1,24
Pescara	,25	,30	-,12	-,21	-,25
Teramo	,02	-,83	-,24	1,46	1,47
Campobasso	,31	-,94	-,60	-2,97	-1,14
Isernia	-,37	-,70	-,87	-2,32	-1,46
Avellino	-,55	-,10	-,81	-1,37	-1,40
Benevento	,40	1,29	-1,07	-,52	,02
Caserta	,24	,21	-,39	-2,10	-1,18
Napoli	-,81	1,21	-,06	-,15	-,24
Salerno	-,45	,65	-,09	,56	-,34

9. táblázat folytatása

Megyék	I(17,18)	II(15,93)	Faktorok III(15,90)	IV(14,09)	V(10,90)
Bari	,33	1,47	-,73	1,25	,01
Brindisi	-,03	1,22	-1,37	2,53	,68
Foggia	1,57	,22	-,87	-,36	,19
Lecce	,35	1,05	-,37	,25	,18
Taranto	,03	-,44	-,22	-,55	-,13
Matera	-,91	1,93	-1,09	,67	-,89
Potenza	,78	,92	-,77	-,41	-,17
Cosenza	-,91	1,932	-1,09	,67	-,89
Catanzaro	,78	,92	-,77	-,41	-,17
Reggio C.	-,79	2,30	,38	-1,19	,83
Agrigento	-,70	,02	-,84	-1,161	-,22
Caltanissetta	-,17	,74	-,57	-,54	-1,19
Catania	,06	2,05	-,05	-,54	1,80
Enna	-,50	,45	-1,06	-,85	,21
Messina	2,27	,57	-1,46	,02	-,54
Palermo	1,22	,12	,06	,49	-,07
Ragusa	-,18	-,35	-,92	-,79	-,86
Siracusa	-,09	1,26	-,19	-,40	,87
Trapani	,58	1,61	-,93	,01	2,24
Cagliari	,72	,45	2,33	-1,34	-,21
Nuoro	-,42	-,45	1,72	-2,22	-,51
Oristano	,47	1,6	21,56	-2,52	-,22
Sassari	-,89	,82	2,07	-1,54	,55

Az (egyes) faktorok által megmagyarázott variancia

10. TÁBLÁZAT

*A megyeszékhelyektől függő területek faktorpontjai (1987-es képviselőházi választások),
valamint a chi-négyzet vizsgálat %-os értékei (összevetve a megyeszékhelyekkel)
(Factor scores of county seats, 1987 election of the House of Representatives, and the
percentages of chi-square examination /compared to county seats/)*

Megyék	Faktorok					Teszt
	I(21,72)	II(16,45)	III(14,36)	IV(13,06)	V(12,81)	
Alessandria	1,03	-,59	,19	1,66	,58	96,7
Asti	,82	,92	,62	,60	,79	95,5
Cuneo	1,73	2,23	3,11	-,89	1,01	99,2
Novara	,77	-,52	-,03	3,42	,85	99,8
Torino	2,24	-,29	1,23	,15	,61	97,8
Vercelli	-,06	-,87	1,49	1,15	2,04	99,8
Genova	1,14	,19	,89	-,57	-,04	95,5
Imperia	1,79	,01	1,34	,68	-,01	99,8
La Spezia	,75	-,77	-,37	-,87	-,72	99,9
Savona	1,45	-,30	1,22	-,38	-,05	99,1
Bergamo	1,22	1,54	-,92	-,87	-,08	89,9
Brescia	,65	,78	-1,48	-,08	-,42	95,3
Como	1,50	,79	,14	,33	,09	98,6
Cremona	,84	,31	-,50	-,65	-,42	98,9
Mantova	,40	-,87	-,66	,49	-,14	96,6
Milano	2,21	-,16	-,03	,21	-,88	93,4
Pavia	,54	,70	-,08	,69	-,03	97,56
Sondrio	,86	1,30	-1,38	1,29	-,26	96,6
Varese	1,49	-,70	,13	,57	,20	99,6
Bolzano	-,40	-,68	-1,01	-1,64	8,23	0,1
Trento	2,40	1,67	-,07	-1,41	-,17	95,3
Belluno	1,36	,30	-,41	2,23	-,01	99,2
Padova	,88	1,45	-,63	-1,01	,05	68,1
Rovigo	-,24	-,35	-,88	,42	,29	93,7
Treviso	1,41	1,20	-,41	,25	,14	86,6
Venezia	1,44	-,20	-,77	,50	-,23	95,3
Vicenza	1,23	2,07	-,32	-1,29	,15	68,0
Verona	,79	,79	1,48	-,35	,08	91,0
Gorizia	1,23	-,65	,53	,57	,22	35,8
Pordenone	1,20	,10	-,31	1,49	-,19	95,4
Trieste	1,08	-1,46	,49	,39	1,02	15,5
Udine	,97	,18	-,45	2,00	,20	90,8

10. táblázat folytatódik

10. táblázat folytatása

Megyék	Faktorok					Teszt
	I(21,72)	II(16,45)	III(14,36)	IV(13,06)	V(12,81)	
Bologna	,16	-1,64	-,52	-,23	-,19	95,1
Ferrara	-,24	-1,82	-,88	1,42	-,01	99,8
Forlì	,06	-1,36	1,80	-1,88	-,39	97,8
Modena	,02	-1,47	-,83	-,59	-,18	90,6
Piacenza	-,24	-,24	,07	-,06	,18	97,5
Parma	,13	-,83	-,53	,26	-,04	98,6
Ravenna	,12	-1,39	1,63	-2,34	-,43	87,1
Reggio E.	-,21	-1,45	-1,21	-,65	-,15	99,9
Arezzo	-,27	-1,00	-1,07	-,95	-,51	97,4
Firenze	,48	-1,49	-,80	-1,16	-,50	74,5
Grosseto	-,10	-1,63	,48	-,02	-,67	99,7
Livorno	,30	-1,75	-,33	-,62	-,38	99,9
Lucca	,92	,15	-,16	-,50	-,42	98,6
Massa	,90	-,86	1,28	-,92	-1,16	99,9
Pisa	,17	-1,34	-,93	-,75	-,66	81,9
Pistoia	,01	-1,23	-,40	-,90	-,18	99,9
Siena	-,13	-1,81	-1,13	-1,22	-,64	61,4
Ancona	,19	-,54	,25	-,66	-,39	99,6
Ascoli P.	-,10	-,23	,20	-,77	-,48	97,6
Macerata	-,32	,24	,19	-,84	-,10	96,8
Pesaro	-,27	-,89	-,56	-,78	-,23	98,8
Perugia	-,17	-,86	-,75	-,85	-,88	99,7
Terni	-,49	-1,14	-,11	-,70	-,59	99,7
Frosinone	-1,33	,90	-,12	,68	,18	88,3
Latina	-,48	,24	,97	-,12	-,38	85,8
Rieti	-1,10	-,01	-,23	-,01	-,36	97,6
Roma	,16	-,59	,77	,76	-,03	98,9
Viterbo	-,90	-,40	,20	-,50	-,04	88,6
Chieti	-,54	,70	-,42	-,62	-,10	94,3
L'Aquila	-,75	,48	-,75	1,13	-,09	99,
Pescara	-,49	,02	-,44	,08	,14	90,6
Teramo	-,12	-,01	-,91	-,59	-,38	91,6
Campobasso	-,71	2,13	-,37	-2,20	-,39	99,5
Isernia	-,87	1,96	-,134	-,58	-,40	95,1
Avellino	-,93	1,33	-1,18	,74	-,32	85,4
Benevento	-1,36	2,06	,92	-,65	,11	89,7

10. táblázat folytatódik

10. táblázat folytatása

Megyék	Faktorok					Teszt
	I(21,72)	II(16,45)	III(14,36)	IV(13,06)	V(12,81)	
Caserta	-1,20	1,30	-,13	,16	-,10	94,9
Napoli	-,59	-,50	,30	1,10	-,12	95,2
Salerno	-,70	,59	-,02	,79	-,57	77,7
Bari	,92	,29	1,16	,66	-,02	93,7
Brindisi	-1,59	-,58	2,12	,23	-,12	61,5
Foggia	-1,26	-,31	-,05	,62	,06	40,8
Lecce	-1,30	,34	,35	,49	-,51	61,0
Taranto	-1,56	-,11	1,18	,80	,48	89,1
Matera	-1,56	,70	-1,00	-,25	,01	71,5
Potenza	-,95	,55	-1,62	,82	-,45	89,6
Cosenza	-,54	-,02	-1,48	1,97	-,69	96,2
Catanzaro	-,47	,32	-,61	-,37	-,89	81,0
Reggio C.	-,81	,16	,11	1,43	-,05	81,3
Agrigento	-,61	,36	-1,04	,27	-,52	28,2
Caltanissetta	-1,17	,22	,14	,55	-,13	92,9
Catania	1,58	-,03	2,53	,30	,10	97,0
Enna	-1,23	,35	-,19	,01	-,66	95,6
Messina	-,93	1,30	1,56	,73	-,06	97,3
Palermo	-,54	1,33	,72	,10	-,63	71,6
Ragusa	-1,56	-1,04	,19	-,10	,04	81,2
Siracusa	-1,03	-,06	2,78	-1,34	-,68	93,0
Trapani	-1,14	-,40	2,63	1,74	-,07	89,3
Cagliari	-,32	-,62	-,90	,30	1,02	71,0
Nuoro	-1,35	,77	-1,21	-1,24	,39	97,1
Oristano	-1,18	,52	-1,13	-,26	1,62	82,8
Sassari	-,98	1,01	-,12	-1,01	,66	58,2

Az (egyres) faktorok által megmagyarázott variancia

II. TÁBLÁZAT

A megyék faktorpontjai, 1987-es népszavazás és politikai választások
(Factor scores of counties, 1987 plebescite and political elections)

Megyék	„A” elemzés Faktorok		„B” elemzés Faktorok		
	I(72,16)	II(20,33)	I(35,81)	II(15,69)	III(10,94)
Aosta	,24	-,08	—	—	—
Alessandria	-,02	-,41	,12	,97	,42
Asti	-,58	,01	-,81	,34	,04
Cuneo	-2,57	,35	-3,21	-,44	-,11
Novara	-1,10	,08	-,74	,73	1,01
Torino	-,91	-,16	-,88	1,86	,14
Vercelli	-1,45	-,39	-1,23	,79	,22
Genova	-,95	-,12	-,68	1,44	-,63
Imperia	-1,39	,51	-1,21	1,17	-,07
La Spezia	,59	-,41	,74	,69	-1,03
Savona	-1,10	-,16	-,87	,95	-,49
Bergamo	-1,58	-1,65	-1,53	0,07	-1,59
Brescia	-1,85	-,66	-1,54	-,10	-1,06
Como	-1,70	-,64	-1,52	,66	-,53
Cremona	,07	-1,00	,07	,28	-1,01
Mantova	,87	-1,12	1,02	,67	-,25
Milano	-1,30	-,47	-,86	1,93	-,96
Pavia	-,57	-1,03	-,21	,58	-,19
Sondrio	-1,31	,65	-1,17	-,16	-,79
Varese	-,83	-,62	-,59	1,20	-,13
Belluno	-1,66	1,13	-1,31	,74	-,01
Padova	-,93	-1,08	-1,12	,02	-1,26
Rovigo	,36	-1,45	,40	-,37	-,33
Treviso	-1,21	-,38	-1,31	,13	-,88
Venezia	,50	-,60	,46	1,54	-,77
Verona	-,99	-1,20	-1,10	,27	-,95
Vicenza	-,89	-1,41	-1,28	-,21	-1,51
Bolzano	,87	-,34	,60	3,23	4,62
Trento	-,83	-,04	-1,10	1,33	-1,38
Gorizia	-1,02	-1,50	-,77	,79	,06
Pordenone	-,77	-,30	-,57	,76	-,09
Trieste	-2,16	-,07	-1,75	2,17	1,65
Udine	-1,01	-,54	,77	,82	,14

11. táblázat folytatódik

II. táblázat folytatása

Megyék	„A” elemzés Faktorok		„B” elemzés Faktorok		III(10,94)
	I(72,16)	II(20,33)	I(35,81)	II(15,69)	
Bologna	,56	-1,36	,86	,84	-,74
Ferrara	1,45	-1,85	1,75	,61	,08
Modena	1,40	-1,52	1,56	,20	-,97
Forlí	,20	-1,08	,40	,05	-,39
Parma	-,11	-1,20	,20	,60	-,62
Piacenza	-1,40	-1,77	-,95	,34	,03
Ravenna	-,21	-1,61	,04	-,02	-,77
Reggio Emilia	1,60	-1,47	1,73	-,14	-1,08
Arezzo	1,29	-,71	1,43	,01	-1,02
Firenze	1,13	-,67	1,29	,88	-1,20
Grosseto	1,32	-,63	1,56	,75	,33
Livorno	2,00	-,92	2,10	1,06	-,70
Lucca	,04	-,25	-,01	,41	-,71
Massa Carrara	,88	-,12	,95	,67	-,37
Pisa	1,15	-,97	1,38	,68	-,99
Pistoia	1,45	-,55	1,52	,28	-,64
Siena	2,24	-1,42	2,35	,28	-1,16
Ancona	,20	-,50	,32	,06	-,57
Ascoli P.	-,15	-,01	-,01	-,33	-,31
Macerata	-,80	,02	-,74	-,77	-,39
Pesaro	1,04	-,51	1,13	-,04	-,64
Perugia	1,00	-,70	1,26	,18	-,75
Terni	,82	-,79	1,14	,28	-,20
Frosinone	-,02	,26	-,23	-1,58	,81
Latina	-1,01	,40	-,84	-,43	,59
Rieti	-,41	-,14	-,11	-,57	,56
Roma	-,51	-,04	-,41	1,26	,12
Viterbo	,48	-,78	,48	-,30	,66
Campobasso	,031	,24	-,62	-2,20	-1,17
Isernia	,13	1,67	-,34	-2,20	-,88
Chieti	-,24	,48	-,40	-1,17	-,49
L’Aquila	-,69	,84	-,52	-,97	,15
Pescara	,37	,31	,22	-,16	,20
Teramo	,31	1,02	,25	-,69	-,87
Avellino	-,19	1,77	-,44	-1,84	-,26
Benevento	-1,02	1,96	-1,47	-2,24	,46

11. táblázat folytatódik

II. táblázat folytatása

Megyék	„A” elemzés Faktorok		„B” elemzés Faktorok		
	I(72,16)	II(20,33)	I(35,81)	II(15,69)	III(10,94)
Caserta	,32	1,41	-,12	-1,80	,38
Napoli	,44	1,80	,28	-,381	,16
Salerno	,04	,60	-,01	-,72	,58
Bari	-,99	1,28	-,89	-,62	1,17
Brindisi	,57	,69	,52	-,34	2,05
Foggia	,65	,94	,45	-,85	,83
Lecce	,30	1,60	,16	-1,03	,96
Taranto	,01	1,07	-,12	-,68	1,21
Matera	,35	,72	,09	-1,76	-,08
Potenza	,16	1,25	,13	-1,43	-,31
Catanzaro	1,20	1,73	1,00	-,72	,04
Cosenza	,83	1,53	,94	-,53	,52
Reggio C.	,90	1,58	,67	-,54	1,61
Agrigento	1,35	1,65	1,04	-1,09	-,24
Caltanissetta	,79	1,10	,56	-,95	,79
Catania	-,47	,78	-,54	-,252	,57
Enna	,65	1,30	,51	-1,25	,28
Messina	-,19	1,15	-,78	-1,35	1,31
Palermo	-,02	1,29	-,33	,30	,96
Ragusa	,64	,08	,71	-,85	,72
Siracusa	,46	,98	,18	-,48	1,27
Trapani	1,04	,65	,76	-,27	2,50
Cagliari	1,10	-,07	,97	,72	,64
Nuoro	1,11	,71	,77	-,44	-,54
Oristano	,58	,49	,26	-,88	,70
Sassari	1,03	,31	,65	-,49	,59

Az egyes faktorok által meghatározott variancia. „A” elemzés (az 6. tábla változói); „B” elemzés (a 7. tábla változói)
Megjegyzés: a „B” elemzésben nem szerepel Aosta, mert a politikai választások során egyetlen listán túl sok párt szerepelt.

Fordította: Tóth Tibor

A mű eredeti címe: Cambiamenti nella geografia elettorale Italiana dopo le consultazioni politiche del 1987, Aggiornamento al volume 3, Collana dell'Istituto di Scienze Geografiche dell'Università di Parma, Edizioni Unizopli, 1988.

Jegyzetek

- ¹ A kongresszus anyagát a Patron (Bologna) jelentette meg.
- ² Celant. A. Morellip. (1986) La geografia dei divari territoriali in Italia, Sansoini, Firenze, különösen a 177—312. oldal. A könyv emellett vastos irodalomjegyzéket tartalmaz számos földrajztudós, valamint a téma iránt érdeklődő egyéb szakíró műveiből.
- ³ Muscara C., Geografia della trasformazione italiana: dal miracolo economico al decentramento sociale. Megjelent Valussi G. gondozásában: L'Italia geoeconomica U.T.E.T., Torino 1987, 96—138. oldal. A 136—138. oldalon található bibliográfia hasznosan egészíti ki a Celant és Morelli könyvében található irodalomjegyzéket. A fentiekén kívül még a következő művek érdemelnek említést: Muscara C., (1976) La società radicata, Angeli, Milano, Dalla geografia elettorale alla geografia politica: il caso italiano delle aree bianca e rossa, Boll. Soc. Geogr. Ital. Sez. XI.4(198) 269—302. oldal, Megalopoli mediterranea, Angeli, Milano, 1978.
- ⁴ Brusa C. (1984) Geografia elettorale nell'Italia del dopoguerra, Collana dell'Istituto di Scienze Geografiche dell'Università di Parma, No.3, Unicopli, Milano, 129—136. oldal, valamint a következő művek: Guillorel H., La geografia elettorale dei geografi francesi e anglosassoni, Agnew J.A., La geografia elettorale nel mondo angloamericano negli anni '70 e '80', Levy J., Parigi carta d'identità. Spazio geografico e sociologia politica Brusa C. gondozásában: Elezioni, territorio, società, Collana dell'Istituto di Scienze Geografiche dell'Università di Parma No.6, Unicopli, Milano, 1986, 15—47. 49—53. és 85—108. oldal.
- ⁵ A témával kapcsolatos számtalan munka között megemlítiük a Salernoi Egyetem politológusának tollából pontosan egy, a P.C.I. területéhez közeli megjelenési körű folyóiratban leközölt anyagát: Calise M. (1987), La crisi della sostanza partito, 'Politica ed economia', 18 No. 7/8, 4. oldal.
- ⁶ Ebben a témában — a választási földrajz elemzéseiből merítve — a sajtó rendkívül sok cikket jelentetett meg, amelyek nem állnak meg a hagyományos környezeti változók elemzésénél, hanem foglalkoznak az egyes városi negyedek funkcióbeli különbségeivel, továbbá a nagyvárosi területek problémáival is.
- ⁷ Az itt szereplő valamennyi adatot közvetlenül a P.C.I. választási hivatala bocsátotta rendelkezésre. Ezúton mondunk köszönetet közreműködéséért dr. E. Cascianinak.
- ⁸ Ez rendre a következő: M.S.I. 22,33 %, P.R.I. 25,04 % és P.L.I. 27,92 %.
- ⁹ A D.C., amely a megyeszékhelyektől függő területeken a szavazatok 8,46 %-át szerezte meg, most 9,95 %-ot mondhat magáénak; a P.C.I. szavazatainak aránya 9,35 %-ról 8,64 %-ra változott; a P.S.I. esetében pedig ez az arány 2,56 %-ról 0,2 %-ra változott.
- ¹⁰ A P.L.I., amely 1979-ben a függő területekhez képest a megyeszékhelyeken 61,47 %-kal több szavazatot kapott, most 33,29 %-ra esik vissza; a P.R.I. 67,40 %-ról 51,82 %-ra csúszik vissza, míg a P.S.D.I. — amely 5,07 %-kal több szavazattal rendelkezett — 5,56 %-ot tud felmutatni a függő területek javára.
- ¹¹ A P.R. — amely 1979-ben a megyeszékhelyeken több mint kétszer annyi szavazatot kapott, mint máshol — 74,17 %-ra csúszik vissza, kevéssel megelőzve a Zöldeket (69,32 %).
- ¹² A kifejezést nemrégiben alkalmazta Mannheim R., Sani G. (1987), Il mercato elettorale, Il Mulino, Bologna, 153—185. oldal.
- ¹³ Az ilyen helyzetekkel kapcsolatos földrajzi vonatkozású kérdésekhez lásd: Brusa C., (1984), Geografia del potere politico in Italia, Collana dell'Università di Parma No. 6, Unicopli Milano, 52—53. oldal.
- ¹⁴ Nicolazzi, aki a választások idején hivatalban levő titkár volt Novara választási körzetében — amely magában foglalja a vezérhez kevésbé közeledő Vercelit és Torinot is — csak 29,87 %-ot kapott.
- ¹⁵ Brusa C., Geografia del potere ... idézett műve, 59—63. oldal.
- ¹⁶ Calise M., idézett műve, 3. oldal.
- ¹⁷ A regionális titkár, Mannino és De Mita Palermo-i megbízottja (Mattarella) közötti nézeteltérésekről még a választások után is cikkeztek az újságok.
- ¹⁸ Chiaromonte G. Palermóban tett bejelentése sebet ejtett a D.C. és a P.S.I. közötti kapcsolatokon és megrázta az egész D.C.-ot olyan viták kavarrá, amelyek végül is a városi végrehajtó bizottság lemondásához vezettek.
- ¹⁹ Craxi mellett nem szabad megfeledkezni a „Tognoli hatásról” sem, amely Milánó volt polgármesterének a személyéhez kötődik. Tognoli a Milánó—Pavia választókerületben 113.148 szavazatot szerzett, és ezzel abszolút mértékben Craxi és Formigoni után harmadik, százalékosan pedig pártjának titkára (32,62 %) után második (19,72 %) lett.
- ²⁰ Az eljárással kapcsolatban lásd AA.VV.(1982) SAS User's Guide: Statistics, Sas Institute Inc., Cary NC., 449—460. o.
- ²¹ A számításokból kimaradt Bolzano és Trieszt megye. Itt ugyanis a választási magatartásban megfigyelhető hasonlóság minimális a különböző nemzetiségi csoportok ismert érdekkülönbségei miatt, amely csoportok ráadásul földrajzi szempontból is rendkívül heterogén elhelyezkedést mutatnak.
- ²² A D.C. csak egy kérdésre javasolta a választóknak a „nem” szavazatot. Az illető kérdés az Enel részvételi jogára vonatkozott, az atomerőműveknek az országhatárokon kívül történő építésében és irányításában.

- ²³ A népszavazás során a következő arányban támogatták a szavazók az egyes kérdéseket: bírói felelősség 80,2 %; Vízgáló Bizottság 85,1%; atomerőművek helyének kijelölése 80,6%; települési hozzájárulások 79,7%; Enel részvétel külföldi kezdeményezésekben 71,8%.
- ²⁴ Ebben a tekintetben nagy jelentőségűek a legfontosabb olasz napilapok szalagcímei 1987. november 10-én. A La Repubblica egész címdoldalán a következő olvasható: A 46 millió választóból 21 millió támogatta a népszavazási kérdéseket. Fél Olaszország igennel szavazott. Sikeres volt a bírósági és nukleáris témákkal foglalkozó öt népszavazási kérdés. Minden három olasz közül azonban egy nem ment el az urnákhoz. A tulajdonképpeni cikk előtt dölt betűkkel még ez áll: "A Köztársaság történetében most járultak a legkevesebben az urnákhoz: a szavazástól való tartózkodás főleg Nápolyban és délen öltött tömeges méreteket. Nápolyban és Calabriában olyan kevesen járultak az urnákhoz, hogy ott az egész szavazás érvénytelen. Mintegy 4 millió olasz húzta át, vagy hagyta üresen a szavazólapot." A Corriere della Sera teljes első oldalán a következő olvasható: „A bírósági és nukleáris témákkal kapcsolatos öt népszavazási kérdés minden idők legkevesebb választóját hívta az urnákhoz. Az igennel szavazók elsőprő győzelmet arattak ugyan, de nagyon sokan nem adták le voksukat.” A La Repubblica második oldalán Mino Fucillo cikke a következő címmel jelent meg: „Megszületett a nemszavazók nagy pártja.” A L'Unita november 10-i száma is jelentősegteljes című cikket közöl G. Cotturri tollából a 2. oldalon: „Egy korlátozott mértékben rendelkezésre álló eszköz helytelen alkalmazása. A nép hatalmát többre kell értékelni.”
- ²⁵ Tekintve, hogy a különböző kérdésekkel kapcsolatos választási magatartások között gyakorlatilag nem volt különbség, a tartózkodók százalékos arányát az első, a bírók polgári felelősségével kapcsolatos kérdés adataiból állapították meg.
- ²⁶ A Corriere della Sera 1987. november 10-i számának 4. oldalán jelentősegteljes cím olvasható: „Dél visszautasította a népszavazást”; a La Repubblica 1987. november 10-én a 10. oldalon részletesen taglalja az ország három legfontosabb városában megfigyelhető tartózkodási gyakorlatot a következő cím alatt: „A tartózkodás három fővárosa.”
- ²⁷ Érdemes megemlíteni néhány címet — márcsak azok jellemző, fellengzős hangvétele miatt is, akik néhány hónappal egy válság után váratlan mértékű fellendüléssel akarnak eldicsekedni — így például a L'Unita november 10-i számából: „Natta: a kommunista erő minden.” (3. o.); Az emiliei tartományi mellékletben a hangvétel egyenesen apoteózis jellegű a különböző megyék sikereit kommentálva. Ennek érzékeltetéséhez elegendő Perciaccante G. 4. oldalon található cikkének címét idézni: „Igen, Igen, Igen, Igen, Igen. A vörös régió segítette győzelemre a népszavazást.”